

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาสภาพและความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 3-4 จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 โดยได้ศึกษาเนื้อหาสาระสำคัญของเอกสารตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
 - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 1.3 บทบาทของผู้มีส่วนร่วม
 - 1.4 ความสำคัญของการที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 - 1.5 องค์ประกอบและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.6 การบริหารสถานศึกษากับการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.7 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม
 - 1.8 ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

และชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนมัธยมศึกษา

2. แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539-2550
3. ทรรศนะของนักวิชาการทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ทางการศึกษา

4. การประกันคุณภาพการศึกษากับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน
5. บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. องค์ประกอบและความสำคัญของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
7. แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ
2. งานวิจัยต่างประเทศ

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของทุกฝ่ายในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกัน ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรม จึงทำให้คนเกิดการเรียนรู้เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมด เป็นกระบวนการทางสังคมของสมาชิกในชุมชนที่เกิดขึ้นโดยสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงจัดเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดอุดมการณ์ และนโยบายในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ (พจน์ เทียมศักดิ์, 2543 อ้างจาก ศิริกาญจน์ โกสมภ์, 2542)

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานรวมกันกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้ แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือ ร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ (ชุมพล เสมานันท์, 2547 อ้างจาก นิรันดร์ เมืองเดช, 2527)

ความหมายที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของการมีส่วนร่วม มี 4 ประเด็น คือ (ชุมพล เสมานันท์, 2547 อ้างจาก นพพร นิลณรงค์, 2535 : 3)

1. อำนาจการเข้าไปควบคุมการตัดสินใจของประชาชน
2. ความสมัครใจความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนในการเข้าไปแก้ปัญหา
3. โอกาสที่รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมและ

ทำการส่งเสริม

4. การยอมรับในความรู้ความสามารถและศักดิ์ศรีของประชาชน

ชุมพล เสมานันท์ (2547) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นโดยปกติเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงการเข้าไปมีหน้าที่หรือมีส่วนรับผิดชอบในบางสิ่งบางอย่าง แต่ต่อมากล่าวความหมายของการมีส่วนร่วมความหมายที่ชัดเจนและลึกซึ้งไปกว่าเพียงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบเมื่อการมีส่วนร่วมนี้เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบของแต่ละบุคคลหรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นและทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อกลุ่มดังกล่าวด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักการศึกษา นักวิชาการ อีกหลายท่านกล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบล่างสู่บน (Bottom Up) ชุมพล เสมานันท์ (2547 : 38) กล่าวว่าเป็นการ

ให้การศึกษา การสร้างองค์กรพื้นฐานให้กับกลุ่มต่างๆที่อยู่ภายในชนบทซึ่งต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน

พจนี เทียมศักดิ์ (2543 : 56 - 57) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ในสภาวะปัจจุบันที่ได้มีการเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านการศึกษา เพราะการศึกษาที่ดีต้องเป็นการศึกษาเพื่อชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนกำหนดในการศึกษา เช่น ร่วมกำหนดหลักสูตร การศึกษา ร่วมกันดูแลบริหารโรงเรียน ร่วมกำกับดูแล หากความสัมพันธ์ของชุมชนและโรงเรียนดี ก็สามารถร่วมกันพัฒนาชุมชนและสังคมได้ในที่สุด ทั้งนี้ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง ทั้งจากล่าง ขึ้นบนและจากบนลงล่างหรืออีกนัยหนึ่งจากโรงเรียนไปสู่ชุมชนและจากชุมชนไปสู่โรงเรียนนั่นเอง (สมปอง ขาวสมบูรณ์, 2540 : 6) โดยเป็นการร่วมแรงร่วมใจจากทุกฝ่าย แต่จากสถานการณ์ที่มีความแตกต่างหลากหลายจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เข้าไปศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาคือการที่องค์ประกอบต่างๆทั้งครู ผู้เรียน ผู้บริหารการศึกษา ผู้นำชุมชนหรือสมาชิกชุมชนมาร่วมกันดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยการดำเนินการนั้นมีลักษณะเป็นกระบวนการ มีขั้นตอนที่มุ่งหมายจะให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความยั่งยืนในความสัมพันธ์ของภาคีทุกฝ่ายที่เข้าร่วม ซึ่งมีความหลากหลายตามกิจกรรมที่ทำ

ชงชัย วีระกุล (2546 : 24 - 25) กล่าวถึงเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเป็นการศึกษาของสาธารณะที่คนจำนวนมากที่สุดสามารถเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งมิได้หมายถึงเข้ามามีหน้าที่ทดแทนรัฐ หากแต่เข้ามาร่วมกับรัฐฝึกกำลังกับรัฐในกระบวนการศึกษาอย่างใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เรียนรู้จากประสบการณ์และแหล่งเรียนรู้อันหลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียนโดยหน่วยงานด้านการศึกษาของรัฐ โรงเรียนและครูต้องเปิดใจกล่าวแก่การมีส่วนร่วมระดับต่างๆตั้งแต่ตัวผู้เรียน สถาบันเทิงทางสังคมอื่นๆให้มีบทบาทดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้ การศึกษาตามตำราเรียนแบบเก่านอกจากจะทำให้ผู้เรียนขาดการมีส่วนร่วมทางสติปัญญาและอารมณ์ เพราะเนื้อหาวิชาการที่ตายตัวไม่ทำให้ผู้เรียนตื่นตัว รู้สึกสนุก เพราะเนื้อหาการเรียนไม่ตอบสนองความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียน ทั้งยังไม่เป็นการเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในชีวิตและชุมชน เป็นการตัดขาดกระบวนการถ่ายทอดวิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนต่างรุ่นในกลุ่มสังคมต่างๆ เป็นการศึกษาที่ถูกต่อว่า " พรากเด็กไปจากชุมชน " ดังนั้น การเปิดโอกาสให้สังคมและชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้อันหลากหลายมีชีวิตชีวาจึงเป็นไปได้ ตั้งแต่ให้ผู้เรียนไปศึกษาหาความรู้โดยตรงจากชุมชน ไปเก็บข้อมูล วิจัย สัมภาษณ์ เรียนรู้จากประวัติชุมชน แบบแผนการผลิต เทคโนโลยีท้องถิ่น วัฒนธรรมภูมิปัญญาจากคนเฒ่าคนแก่ ผู้นำชุมชน เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมบริหารการศึกษา ซึ่งเป็นไปได้ตั้งแต่การมีชุมชนเป็นตัวแทน หรือพ่อแม่ ผู้ปกครอง องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการการศึกษาของโรงเรียน เพื่อดำเนินงานอันอาจได้แก่ การวางแผนนโยบาย ธรรมนูญโรงเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

การสอน การบริหาร การจัดทำงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตามผลการดำเนินงานตลอดจนประเมินคุณภาพการศึกษา

3. การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน การจัดทำหลักสูตรและการทำกิจกรรมของผู้เรียน โดยพ่อแม่ ผู้ปกครอง และคนในชุมชนมีความรู้ความสามารถด้านใดด้านหนึ่งเข้ามาเป็นครู เป็นวิทยากรเสริมความรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งเวลานี้มีหลายโรงเรียนได้ดำเนินการเชิญพ่อแม่ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสอนถึงโรงเรียน หรือนำผู้เรียนออกไปเรียนรู้โดยตรง (ธงชัย วีระกุล, 2546 : 24 - 25) นอกจากนี้ยังพบว่า ครู ชาวบ้านหรือชุมชนมีศักยภาพที่จะช่วยโรงเรียนจัดการหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดอ่อนของสถานศึกษาจำนวนมากได้อย่างมีชีวิตชีวา รวมถึงการเข้าร่วมดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่งานโรงเรียน การจัดนิทรรศการ การเข้าร่วมบำเพ็ญประโยชน์ตลอดถึงโครงการรณรงค์อย่างหลากหลาย

ชูชาติ พวงสมจิตร์ (2540 : 2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนตัดสินใจในกิจการต่างๆที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชน

ชุมพล เสมานันท์ (2547 : 9) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม ร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา ร่วมส่งเสริมความสามัคคี ร่วมดำเนินงาน ร่วมในการติดตามประเมินผล ร่วมรับผิดชอบในการบำรุงรักษาและอนุรักษ์วัฒนธรรม สาธารณสมบัติของชุมชน โดยมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2541 : 12 -17) กล่าวสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชนเป็นที่ยอมรับกันว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนบ้าน และชุมชนเป็นอย่างดีดังนั้นประชาชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพราะการจัดการศึกษาที่ดีต้องจัดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงความต้องการของท้องถิ่นได้

บุญสม โพธิ์เงิน (2547 : 79) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถูกตีความไปในความหมายต่าง ๆ กันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อถือ ความยึดมั่นของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งขึ้นอยู่กับกาลเวลาและยุคสมัยอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้นน่าจะเป็นความหมายดังที่กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นเองโดยชาวบ้าน หรือกิจกรรมที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนได้จัดขึ้น ชาวบ้านในที่นี้ หมายถึง บุคคลที่คณะกรรมการหมู่บ้านและบุคคลที่เข้าร่วมโครงการ โดยเข้าร่วมฟัง เสนอความคิดเห็น ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติ รับผิดชอบต่อ ตลอดจนประเมินผล ติดตามผลในกิจกรรมนั้นๆ

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (อ้างจาก ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540 : 19) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจควบคู่กับเรื่องผลประโยชน์และการประเมินในกิจกรรมพัฒนาของประชาชน

ซงชัย วีระกุล (2546 : 26) กล่าวว่า มีนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกากล่าวไว้ว่า “ โรงเรียนและชุมชนเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก” โรงเรียนและชุมชนควรมีส่วนร่วมกันในการวางแผน การวางแผนนโยบายการแก้ปัญหาและการประเมินผลของโรงเรียนเองหลักการนี้ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ในปัจจุบันการศึกษาไม่จำเป็นต้องมาจากการวางแผนของนักการศึกษาเพียงฝ่ายเดียวแต่อาจมาจากสาขา นักศิลปะ นักวิทยาศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และอื่นๆเข้ามาร่วมวางแผน

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2541 : 12) กล่าวว่า เป็นที่ยอมรับว่าโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน -บ้าน -ชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นประชาชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพราะการศึกษาที่ดีต้องจัดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงความต้องการของท้องถิ่นได้

วาทกรรมและการวิเคราะห์วาทกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วาทกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมไทยในเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาด้วยกระแสการเมืองในโลกยุคใหม่ที่เน้นไปในเรื่องของสิทธิของพลเมืองทั้งส่วนตนเองและทางสังคมกับการเคลื่อนไหวและปฏิบัติของชุมชนที่คึกคัก ที่ตื่นตัวต่อปัญหาและนโยบายของประชานิยม

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 26) กล่าวว่า การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประเด็นการศึกษาที่เป็นการเปิดประเด็นของการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

ความหมายของวาทกรรม (Discourse) หมายถึงระบบกระบวนการสร้าง / ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้สรรพสิ่งต่างๆในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเองโดยวาทกรรมจะทำหน้าที่สร้างสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542 : 38) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่การจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมในชุมชนก่อนที่จะเริ่มจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบเรื่อยมาจนมาถึงการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับทวยราษฎร์เป็นแห่งแรกของไทยที่โรงเรียนวัดมเหยงคณ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นในปี 2428 เรื่อยมาจนมาถึงการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน เพื่อให้ภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสมบูรณ์ที่สุดโดยกำหนดกรอบความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในความหมายว่า เป็นการ

จัดการศึกษาที่ประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจ ในการร่วมดำเนินการ ในการร่วมสนับสนุนและส่งเสริมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยที่เป็นการเกี่ยวข้องทั้งประโยชน์ทางตรงและทางอ้อม โดยความหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จะวิเคราะห์นี้หมายถึงการจัดการศึกษาเบื้องต้นที่จะเตรียมให้มีความรู้ความสามารถที่จะเข้าสู่สังคมได้อย่างดีเพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

สีอพล้ง (2548 : 4) “ วาทกรรม ” ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ระบุว่า ในการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (มาตรา 8) และในกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการระดมทรัพยากรต่างๆ มาใช้ในการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมคือองค์ประกอบต่างๆ ทั้งครู ผู้เรียน ผู้บริหาร สถานศึกษา ผู้นำชุมชน หรือสมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยในการดำเนินการนั้นมีลักษณะของกระบวนการที่มีขั้นตอน มุ่งหมายให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการแก้ปัญหาาร่วมกัน กำหนดแผนใหม่ๆ เพื่อสร้างความยั่งยืนในความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายที่เข้าร่วม หัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมคือ การระดมความคิดซึ่งถือว่าเป็นการกระจายอำนาจอย่างหนึ่งกับความสัมพันธ์ที่เสมอกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มี 5 ทฤษฎี สรุปได้ดังนี้ (รจนา สุวรรณภา อ้างจาก อำนาจ อนันตชัย, 2527 : 119 -184)

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass persuasion) การเกลี้ยกล่อม หมายถึงการใช้การพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมจะมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาในการขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะเกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจ ในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมโดยเฉพาะในเรื่องความต้องการของตนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่าลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of need) คือ ความต้องการของตนเป็นตามลำดับขั้นจากน้อยไปมากมีทั้งหมด 5 ระดับ คือ (1) ความต้องการทางด้านสรีรวิทยา (Physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival needs) ได้แก่ ความต้องการในเรื่องปัจจัยสี่ และความต้องการทางเพศ (2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (Safety and security needs) (3) ความต้องการทางด้านสังคม (Social needs) ได้แก่ ต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (4) ความต้องการจะมีเกียรติชื่อเสียง (Self esteem needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้

รับการยกย่องจากบุคคลอื่น (5) ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self actualization needs) เป็นความต้องการระดับสูงสุด ซึ่งเป็นความต้องการที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด

2. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญคนในชีวิต (National morale) คนเรามีความต้องการทั้งกายและใจถ้ามีขวัญดีผลงานก็จะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่า ขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเอง

3. ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วม คือ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นซึ่งหมายถึงความรู้สึกที่เป็น ตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือเน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตนพอใจเกียรติภูมิจงรักภักดีต่อท้องถิ่น

4. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคนจูงใจไปยังเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์โดยทั่วไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีนั่นเอง

5. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative and method) การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ย่าง เพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ

แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจและความพร้อมในการทำงานและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน

แรงจูงใจ

ริenna นามวิจิตร (2546) แรงจูงใจแบ่งเป็นหลายประเภทตามลักษณะการวิเคราะห์ของนักจิตวิทยาซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. แรงจูงใจแบ่งตามที่มา ได้แก่ แรงจูงใจทางสรีระ (Physiological Motive) แรงจูงใจทางสังคม (Social Motive)

2. แรงจูงใจแบ่งตามลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motive) เป็นแรงจูงใจที่เกิดภายในตัวบุคคลที่มองเห็นคุณค่าของการทำกิจกรรมว่ามีประโยชน์และจะทำด้วยความเต็มใจ แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motive) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความคาดหวังสิ่งอื่นที่อยู่นอกตัวบุคคล อาจเป็นแรงผลักดันให้มีพฤติกรรมแสดงออกอย่างมีเป้าหมายและทิศทาง

ความพร้อมในการทำงาน

ความพร้อมโดยทั่วไป หมายถึง การมีภาวะหรือสภาพที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลแล้วเป็นผลให้กระทำได้สิ่งหนึ่งมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จ (ริenna นามวิจิตร, 2546 อ้างจากอาทร เขียวปรางค์, 2520 : 49)

องค์ประกอบของความพร้อม (ริณนา นามวิจิตร, 2546 อ้างจาก อนงค์นารถ คงคาน้อย, 2538) มี 4 กลุ่ม คือ (1) องค์ประกอบทางกาย ได้แก่ การบรรลุวุฒิภาวะด้านร่างกายทั่วไป (2) องค์ประกอบทางด้านสติปัญญา ได้แก่ ความพร้อมทางด้านสติปัญญาโดยทั่วไป ความสามารถในการรับรู้ และความสามารถในการคิดอย่างเหตุผล (3) องค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ประสบการณ์ทางด้านสังคม (4) องค์ประกอบทางด้านอารมณ์ แรงจูงใจ บุคลิกภาพ ได้แก่ ความมั่นคงทางอารมณ์ และความต้องการที่จะเรียนรู้

ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน

ริณนา นามวิจิตร (2546) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน การทำงานร่วมกัน จะต้องพึงพาอาศัย รู้จักประนีประนอมยอมรับในสิ่งที่ผิดพลาดบกพร่อง ถนอมน้ำใจให้ความรักความสนิทสนมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ แม้ว่าจะมาจากสถานที่ต่างๆ อาจต่างเพศ ต่างอายุ เมื่อต้องทำงานร่วมกันก็ต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันซึ่งไม่ว่าเป็นองค์กรเล็กหรือใหญ่จะต้องมีผู้ร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้องกันไม่มากก็น้อยในการทำงานร่วมกัน จะต้องมีการประสานงานและร่วมมือกันอยู่เสมอ จึงจะทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จด้วยดี ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานจึงมีความจำเป็นในการทำงานในองค์กร

1.3 บทบาทของผู้มีส่วนร่วม

การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2545 ต้องประสานความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชนหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครอง ประชาชนในชุมชน ที่รวมตัวกันเป็นคณะกรรมการระดับต่างๆ อาทิ กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การปฏิรูปการเรียนรู้ประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งคือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องนอกสถานศึกษาซึ่งก็คือ ชุมชน ผู้ปกครอง สถาบันทางสังคมอื่นๆ การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อ องค์กร สังคม หรือชุมชน มีความสัมพันธ์กันอย่างเสมอภาคเป็นการผนึกกำลังร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการกำกับ ดูแล และประกันคุณภาพการศึกษาให้แก่ประชาชน

พจณี เทียมศักดิ์ (2543 : 6) กล่าวว่าความจริงแล้วต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนและโรงเรียนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วย

ปรัชญา เวสารัชช และ อภิชัย พันธเสน (2540 : 12) กล่าวว่า การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นเนื่องจากต้องการให้หน่วยงานระดับล่างสุดได้แก่สถานศึกษามีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารการศึกษาให้แก่เยาวชนในท้องถิ่น กระจายอำนาจต่างๆให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพราะคนในพื้นที่รู้ดีว่าปัญหาที่ตนประสบนั้นสามารถแก้ไขไปในทางใดได้ให้ทุกฝ่ายในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมตรวจสอบ ร่วมประเมินและพัฒนา (Participation and Collaboration)

ซงชัย วีระกุล (2546 : 25 - 26) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้มีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ช่วยให้ทุกฝ่ายเข้าใจคุณค่าของตนเอง และนำคุณค่านั้นมาสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้จะต้องเข้ามา มีบทบาทร่วมกันได้แก่

1. การสำรวจความต้องการ คือ สำรวจความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์ ฯลฯ เพื่อสร้าง / กระตุ้นความสนใจ สำรวจความสนใจและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

2. การกำหนดมาตรฐาน คือ การกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัด ความสนใจ และเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ

3. การวางแผนการเรียนรู้ คือการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือวิธีการปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ความรู้จากการวิเคราะห์วางแผนปฏิบัติจริง

5. การประเมินผล คือการประเมินประสพการณ์ด้านต่างๆ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นผลที่เกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

6. การสรุปผลการเรียนรู้ คือการนำผลจากการประเมินเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องจากการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนการสอน

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2548 : 11 -15) กล่าวถึงการศึกษาของสวิสเซอร์แลนด์ ระบบการศึกษาและการบริหารการศึกษาทั่วไป สรุปได้ว่า สวิสเซอร์แลนด์ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการของประเทศ การดำเนินการทางการศึกษาทั้งหมดดำเนินการทั้ง 3 ระดับของการปกครอง คือ ระดับรัฐบาลกลาง ระดับเขต ระดับชุมชน การมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา เป็นการบูรณาการส่วนประกอบต่างๆในทางการเมืองของสวิสเซอร์แลนด์เข้ามา โดยทั่วไปแล้วบุคคลเหล่านี้พยายามที่จะให้ได้ความเป็นเอกฉันท์ ด้วยเหตุนี้ระบบการศึกษาจึงใช้หลักการเดียวกันซึ่งจะปรากฏในการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานตัดสินใจและกลุ่มสมาคมต่างๆ

ครู ในทางปฏิบัติแล้วครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในรูปแบบต่างๆในหลายเขตสภาการศึกษาจะมีสมาชิกที่เป็นครูร่วมอยู่ด้วย ตามกฎหมายและในทางปฏิบัติซึ่งเป็นสิทธิไม่จำกัดอยู่ในช่วงเฉพาะการอภิปราย แต่รวมถึงสิทธิในการเป็นสมาชิกของสภาด้วยและเป็นเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนในระดับท้องถิ่น

ผู้ปกครอง ผู้ปกครองเป็นตัวแทนในคณะกรรมการโรงเรียนค่อนข้างมากสมาคมผู้ปกครองค่อนข้างมีอิทธิพลสูง สิทธิของผู้ปกครองกำหนดไว้ในกฎหมายแต่ในวงจำกัดตามระบอบประชาธิปไตย เช่น ประชาชนทุกคนมีสิทธิเกี่ยวกับระบบการศึกษาในระดับเขต สภาหลายๆแห่งมีผู้ปกครองอยู่ด้วย มีสิทธิออกเสียงในฐานะประชาชน ในระดับชุมชน ผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อองค์กรต่างๆในระบบการศึกษามาก

นักศึกษา การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของนักศึกษามีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาและเขตการศึกษา แต่ในการศึกษาระดับการศึกษาภาคบังคับยังไม่ได้กำหนดไว้เป็นกฎหมาย แต่ก็พัฒนามาในรูปสภาของชั้นเรียน หรืออยู่ในองค์การพัฒนาศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย นักศึกษามีสิทธิที่จะร่วมในการตัดสินใจ บ่อยครั้งในเรื่องที่มีผลกระทบต่อโรงเรียน ซึ่งออกมาในรูปของคณะกรรมการนักเรียน นักศึกษา หรือตัวแทนของชั้นเรียนเป็นต้น

หน่วยงานสมาคมทางการเมือง มีอิทธิพลต่อการศึกษาทุกระดับในด้านการอาชีวศึกษาเห็นได้ชัดเจนมากคือเป็นอำนาจของเขตที่จะนำระเบียบของรัฐบาลกลางเกี่ยวกับอาชีวศึกษามาปฏิบัติ เช่นการจัดการเรียนการสอน การเห็นชอบต่อสัญญาการฝึกงาน การกำกับดูแลการสอบไล่ การฝึกอบรมครู

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กันอยู่ในองค์กร สังคม ชุมชน จะมีบทบาทในฐานะเป็นหุ้นส่วนของโรงเรียนทั้งสี่ด้านนั้นหากสถานศึกษาสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนก็จะได้พลังจากชุมชน เพราะชุมชนจะเป็นชุมพลังสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ความสัมพันธ์ที่ดีและการช่วยเหลือกันระหว่างพ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้เด็ก นอกจากจะทำให้เกิดประสพผลสำเร็จในด้านวิชาการแล้วยังมีส่วนช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมที่นำไปสู่ความก้าวหน้าในชีวิตอนาคต

1.4 ความสำคัญของการที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

บุญสม โพธิ์เงิน (2546 : 8) และ วีระชัย วีระกุล (2546 : 26) มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และได้กล่าวถึงความสำคัญของการที่ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาว่า โรงเรียนและชุมชนเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก โรงเรียนและชุมชนควรมีส่วนร่วมกันในการวางแผนงาน วางนโยบายการแก้ปัญหา วางแผนการประเมินผลของโรงเรียนเอง หลักการนี้ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการของโรงเรียน ในปัจจุบันการศึกษาไม่จำเป็นจะต้องมาจากการวางแผนของนักการศึกษาเพียงอย่างเดียวแต่อาจมาจาก สาขานักศิลปะ นักวิทยาศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยาและอื่นๆ ซึ่งมาร่วมกันวางแผน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแนวทางการที่ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาว่า สำหรับประชาชนทั่วไปนั้นหากจะไม่มีความรู้ความสามารถในทางวิชาการด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะแต่ประชาชนทั่วไปก็ทำหน้าที่เป็นตลาดนัดของผลผลิตคือ นักเรียนที่จบออกไปในฐานะบิดามารดา เพื่อนร่วมงาน นายงาน ผู้รับบริการ ฯลฯ เหล่านี้สามารถเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นคุณภาพของผลิตผลของโรงเรียนได้เป็นอย่างดี

หลักการที่ควรยึดถือในการปฏิบัติงานเพื่อสนองความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนโดยชุมชนนั้น มีดังนี้

1. มีความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและประชาชนในการพัฒนาโรงเรียน สิ่งที่ชุมชนควรตระหนักถึงก็คือ โรงเรียนใดไม่สามารถบริหารได้ผลอย่างเต็มที่หากปราศจากความร่วมมือของประชาชน

2. นโยบายการศึกษาควรมาจากการกำหนดของประชาชนไม่ในรูปใดก็รูปหนึ่งในระดับประเทศ ประชาชนทั้งประเทศควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษา ในระดับจังหวัด และท้องถิ่นประชาชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่โดยตรงก็ทางอ้อม นักวิชาการต่าง ๆ นักการศึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญใด ๆ ควรมีหน้าที่ในการให้ข้อเสนอแนะแต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายควรได้กระทำโดยประชาชน ในหลักการนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างดีจากนักการศึกษา นักวิชาการ ด้วยเห็นว่าประชาชนชาวไทยยังต้องในการศึกษาจนกว่าที่จะทำการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง แต่ก็นั่นแหละเมื่อเราได้พัฒนาการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยจนถึงระดับหนึ่ง แล้วการตัดสินใจในเรื่องนโยบายการศึกษาที่สำคัญควรเป็นของประเทศแต่จะมาในแนวใดนั้นสุดแต่การพิจารณา

3. การดำเนินงานที่แท้จริงของโรงเรียนควรเป็นความรับผิดชอบของนักการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา ในขณะที่นโยบายการจัดการศึกษาหรือการตัดสินใจว่าโรงเรียนควรเป็นอย่างไรนั้นควรเป็นของประชาชน แต่หน้าที่การทำงานที่แท้จริงเป็นของนักการศึกษา ครู อาจารย์และเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน กล่าวโดยสรุปประชาชนควรเป็นฝ่ายกำหนดว่าควรได้ " อะไร " จากการศึกษา ส่วนนักการศึกษาและบุคลากรของโรงเรียนเป็นฝ่ายกำหนดและดำเนินการว่าจะทำอย่างไร

4. ประชาชนควรมีส่วนร่วมกับการศึกษาในทุกๆระดับ การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนระดับชาติ จังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ฯลฯ และผลการดำเนินการศึกษาไม่ว่าในระดับใดก็ตามมีผลสืบเนื่องกันได้ การมีส่วนร่วมในบางครั้งควรมีแม้กระทั่งในชั้นเรียนด้วย

บุญสม โพธิ์เงิน (2546 : 81) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการที่ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. การที่จะให้ประชาชนธรรมดาที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้นต้องมีการแนะนำนักวิชาการว่า ประชาชนธรรมดาที่ไม่มีความรู้เทคนิคมากนักสามารถทำประโยชน์ได้มาก หากมีนักวิชาการต่างๆคอยทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำความช่วยเหลือให้เป็นในรูปแบบวิธีดำเนินการประชุมร่วมกัน การจัดปฐมนิเทศ การวางแผนโครงสร้าง ฯลฯ

2. ความมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโรงเรียนจะต้องกระจายไปอย่างทั่วถึงมิใช่เป็นไปแต่เฉพาะบุคคลบางกลุ่มบางเหล่าซึ่งจะทำให้มีการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนหรือกลุ่มได้ ด้านนโยบาย แผนงาน และปัญหาต่างๆควรจะได้กระทำและศึกษาเพื่อเป็นการสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง การให้อภิสิทธิ์อันมิชอบกับกลุ่มหรือบุคคลใดจะทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมในชุมชนนั้น

3. การมีส่วนร่วมใดๆในการศึกษาของประชาชนควรขึ้นอยู่กับพื้นฐานการศึกษาที่ได้รับมาอย่างถึถ้วน ปัญหาทางการศึกษานั้นยุ่งยากและสลับสน บางครั้งปัญหาก็ก็นี้ออกข่ายกว้าง

เกินกว่าจะแก้เฉพาะในชุมชนหากจะดำเนินการแก้ไขใดๆให้มีประสิทธิภาพก็ควรจะได้มีการศึกษากันอย่างหนัก ถกเถียงข้อดี ข้อเสีย และการตัดสินใจอย่างรอบคอบโดยจะต้องพิจารณาถึงเหตุผลเป็นประการสำคัญ

4. การเข้าไปมีส่วนร่วมต้องเข้าไปอย่างมีแบบแผน ควรได้มีการกำหนดขอบเขตของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วม ได้แก่ การวางระเบียบ แนวปฏิบัติของการทำงานร่วมกัน ทุกคนจะต้องรู้หน้าที่ของตนมิฉะนั้นอาจเกิดปัญหาได้

5. การเข้าร่วมควรปรับให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้นๆ ในบางครั้งเราจะนิยมการออกแบบเพราะง่ายดีแต่ผลเสียอาจมีมากมาย บางครั้งการแก้ปัญหาประเภทเดียวกันทำสำเร็จในชุมชนหนึ่งแต่จะไม่ได้ผลเลยหากกระทำในอีกชุมชนหนึ่งในระดับประเทศ เช่น โครงการโรงเรียนชุมชนที่เคยมีมาในสหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ อาจจะใช้ไม่ได้ในประเทศไทยจึงควรจะมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้นๆ

6. การเข้าร่วมจะต้องมีการเรียนรู้ สำหรับการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเริ่มขึ้นจากการทำงานระดับง่าย ๆ ก่อนแล้วจึงนำไปสู่งานยาก

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ประชาชนควรจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกระดับ โรงเรียนต้องไม่แปลกแยกจากชุมชน ประชาชนหรือชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การตัดสินใจทั้งทางตรงและทางอ้อม นักวิชาการ นักการศึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาผู้เชี่ยวชาญใดๆ ควรเป็นผู้เสนอแนะ แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายควรเป็นของประชาชน

1.5 องค์ประกอบและลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

ซุมพล เสมอพันธ์ (2547) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์เป็นการเกี่ยวข้องทั้งตัวไม่ใช่แต่ทางกำลังกายหรือทักษะ กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทางจิต (Ego - involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านกรงาน (Task - involved)

2. การเกี่ยวข้องทางการกระทำ เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้บังเกิดความเกี่ยวข้องด้านจิตใจและอารมณ์แล้วก็เท่ากับเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยเหตุนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (Consent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง ซึ่งเป็นการกระทำโดยปราศจากการยินยอมพร้อมใจ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมจึงเป็นความสัมพันธ์ทางอารมณ์และจิตใจแบบยุควิถี คือมีการติดต่อสื่อสารทั้งทางไปและทางกลับระหว่างบุคคลนั้นและกลุ่ม

3. การร่วมรับผิดชอบ เมื่อเกิดการเกี่ยวข้องด้านจิตใจ อารมณ์ และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้ร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย และต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย จึงเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มซึ่งกล่าวได้นัยหนึ่งว่าการมีส่วนร่วมคือการร่วมมือร่วมใจ การประสานงาน และความรับผิดชอบ

ซุมพล เสมำขันท์ (2547) กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์นั้นต้องประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผลและประการที่สำคัญ คือ ต้องมีการตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรและควบคุมทางการเงิน และการบริหาร

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ซึ่งเป็นการยกระดับการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าๆ กันซึ่งอาจเป็นประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหลักการและกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ระดมความคิด คือ การคิดค้นและการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันในลักษณะของการร่วมคิด มิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวและอยู่บนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพ

2. การวางแผน คือ นำสิ่งที่ร่วมกันคิดมาวางแผนปฏิบัติการร่วมกันด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา ฯลฯ)

3. การลงมือทำ คือ การนำแผนที่ได้ร่วมกันทำ แบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้

4. การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานร่วมกันพัฒนาปรับปรุงงานให้ดีขึ้น

5. การรับประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นตามกิจกรรมที่ทำนั้นและผลประโยชน์ทางอ้อมที่สำคัญมาก คือการเรียนรู้จากการร่วมคิดร่วมทำและความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์ เสมอภาคและเอื้ออาทรกันมากขึ้นเป็นลำดับ

1.6 การบริหารสถานศึกษากับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเชื่อมโยงให้ทุกคนซึ่ง หมายถึง ผู้ปกครองและชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้มากที่สุดมีนักการศึกษาหลายคนได้ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ดังนี้

พจน์ เทียมศักดิ์ (2543 : 7) กล่าวว่าระบบโรงเรียนในอนาคตควรให้มีการจัดกระบวนการเรียนทั้งในชั้นเรียนและวิถีชีวิตในชุมชนให้สัมพันธ์กัน กล่าวคือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นนั้น

โดยรัฐจะต้องกระจายอำนาจลงสู่ชุมชนท้องถิ่น หรือต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการจัดการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับชุมชนมากกว่าการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ไม่ใช่เพียงแต่มีตัวแทนเข้ามาบิบบทบาทร่วมในการจัดการศึกษาเท่านั้น แต่ต้องหมายถึงการนำองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเข้าไปเป็นฐานของการกำหนดหลักสูตร ทั้งนี้ยังคงเน้นการพึ่งพาตนเองและการมีส่วนร่วมโดยรัฐบาลต้องเข้าไปช่วยเริ่มสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์อาคารสถานที่ วิทยากร จนชุมชนพึ่งพาตนเองได้

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2543 : 90 - 92) กล่าวถึงชุมชนกับการศึกษาว่า การส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงบทบาทของสถานศึกษากับชุมชนควรมี 3 บทบาท คือ

1. บทบาทการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับดูแลและสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาโดยใช้มาตรการกฎหมายหรือข้อกำหนด กำหนดให้มีกรรมการโรงเรียนซึ่งมีตัวแทนจากผู้ปกครองและชุมชนรวมอยู่ด้วยเข้ามามีส่วนร่วมกับดูแลกิจการของโรงเรียน

2. บทบาทของสถานศึกษาเข้าไปดูแลแก้ปัญหาชุมชนสถานศึกษา จะต้องมีความแตกต่างในการเข้าไปดูแลแก้ปัญหาชุมชน เช่น การจัดหลักสูตรพิเศษตามความสนใจของผู้ปกครอง เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมาใช้ทรัพยากรต่างๆ ของโรงเรียน จัดกิจกรรมกลุ่มสนใจ กิจกรรมศิลปะวัฒนธรรมหรือจัดตลาดวิชา (Knowledge shopping list) ให้ชุมชนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมโดยให้คนในชุมชนด้วยกันเป็นวิทยากร

3. บทบาทในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ การระดมทรัพยากรทั้งมวลเข้ามาจัดการศึกษาต้องไม่มองเฉพาะครูและโรงเรียนเท่านั้นต้องใช้หลักการว่าทุกคนเป็นครูและนักเรียนฉะนั้นต้องระดมทรัพยากรในสังคมทั้งมวลเข้ามาจัดการศึกษา ครอบครัวยุคใหม่เป็นทรัพยากรเพื่อการศึกษาที่สำคัญที่สุด ต้องสนับสนุนให้ทุกคนในครอบครัวเป็นฐานการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ชุมชนทั้งในชนบทและในเมือง เป็นแหล่งการศึกษาที่สำคัญที่สุด เพื่อการทำมาหากินและการดำรงชีวิตร่วมกัน ต้องสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งและมีการเรียนรู้ที่เติมพื้นที่ วัดเป็นทรัพยากรที่สำคัญของสังคมควรเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ทรัพยากรทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในสังกัดของกรมต่างๆ ควรระดมเข้ามาร่วมในการจัดการศึกษาทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนอย่างเชื่อมโยงกันอย่างยืดหยุ่นหลากหลายเหมาะสมกับกลุ่มคนที่แตกต่างกันและเชื่อมโยงกับการทำงานทรัพยากรของกระทรวงต่างๆ ทุกกระทรวงที่มีอยู่ในจังหวัด รวมทั้งของกองทัพควรระดมมาเพื่อการศึกษา สื่อมวลชน ทั้งวิทยุและโทรทัศน์ต้องนำมาใช้เพื่อการศึกษาอย่างเต็มที่ภาคธุรกิจเอกชนทุกชนิดเป็นทรัพยากรที่มีค่าเพื่อการศึกษา โดยเฉพาะการฝึกงานให้ทำเป็น คิดเป็น และรับผิดชอบรวมทั้งมีรายได้ไปด้วย และเมื่อมีการรวมตัวเป็นประชาคมระดับต่างๆ เช่น ประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ ประชาคมจังหวัด ประชาคมเป็นทรัพยากรทางสังคมที่สำคัญที่เข้ามาจัดการศึกษา (ประเวศ วะสี, 2541 : 25 - 26)

และเมื่อมีการรวมตัวเป็นประชาคมระดับต่าง ๆ เช่นประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ ประชาคมจังหวัด ประชาคมเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะเข้ามาจัดการศึกษา

सानา เลียบมา (2544 : 17) กล่าวว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาให้ประชากร มีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมชุมชน ส่วนการพัฒนาด้านการศึกษาของคนในประเทศ รัฐบาลยังเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาเป็นหลัก มีการเปิดโอกาสให้ประชาชน เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนมีส่วนร่วมอย่างมาก โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป. : 3 - 4) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมในปัจจุบันที่สำคัญและเป็นกระแสสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา คือการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) การบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานถือเป็นนวัตกรรมทางการบริหารที่ให้สถานศึกษามีอิสระในการบริหารจัดการเรียนการสอน และได้สรุปหลักการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน เช่นเดียวกับสาธารณสุข ซึ่งการรักษาพยาบาล จะอยู่ที่โรงพยาบาลเป็นกิจกรรมระหว่างหมอกับคนไข้ ไม่ใช่อยู่ที่กระทรวงสาธารณสุข การศึกษาก็เช่นกัน เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนระหว่างครูกับผู้เรียน ไม่ใช่กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในต่างประเทศมีการกระจายอำนาจจากรัฐและเขตการศึกษาไปยังโรงเรียน ในส่วนประเทศไทยก็จะมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางและเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเช่นเดียวกัน

2. หลักการบริหารตนเอง (Self - Management) สถานศึกษาจะมีอิสระในการตัดสินใจตนเองมากขึ้นภายใต้การบริหารในรูปแบบขององค์กรคณะบุคคล คือคณะกรรมการโรงเรียน หรือคณะกรรมการสถานศึกษา

3. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผน การตัดสินใจ การกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ และแม้จะบริหารโดยองค์กรคณะบุคคลก็ตาม ต้องเน้นการกระจายโอกาสไปให้ทั่วถึงทั้งองค์กร เพื่อโยงโยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

4. หลักการมีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน ไม่ใช่ภาวะผู้นำแบบชี้หน้าหรือสั่งการแต่เป็นภาวะผู้นำที่เน้นและสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

5. หลักการพัฒนาทั้งระบบ (Whole School Approach) มีการปรับทั้งในโครงสร้าง และวัฒนธรรมขององค์กร โดยในการเปลี่ยนแปลงต้องให้ระบบทั้งหมดเห็นด้วยและสนับสนุน

6. หลักการความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ (Accountability) เมื่อโรงเรียนได้รับอิสระและอำนาจมาก็ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อที่จะให้มีการตรวจสอบ เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2544 : 10) กล่าวว่า การจัดการศึกษาของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 8 มุ่งให้การศึกษาเป็นเครื่องพัฒนาคนและสังคมให้เป็นบุคคลและสังคมแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือ คนไทยในอนาคตต้องเป็นคนมองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี มีคุณธรรม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม มีวิจรรย์ญาณที่ดี เป็นคนที่มีคุณภาพเข้าสู่ความเป็นมาตรฐานสากล และยังกล่าวอีกว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะส่งผลให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามแผนพัฒนาดังกล่าวกระบวนการบริหารจัดการจะต้องมีประสิทธิภาพโรงเรียนเป็นฐาน ปฏิบัติที่สำคัญที่สุดจะต้องแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม

สำเนา เลียบมา (2544 : 33) กล่าวว่า จากการประมวลแนวคิดของนักวิชาการและองค์กรต่างๆ จำนวนมากอาจสรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นกลยุทธ์ในการปรับปรุงการศึกษา โดยเปลี่ยนอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจจากส่วนกลางไปยังแต่ละโรงเรียน ให้คณะกรรมการโรงเรียน (School Council หรือ School Board) ซึ่งประกอบด้วย ผู้ปกครอง ครู สมาชิกในชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ศิษย์เก่า และผู้บริหารโรงเรียน (บางโรงเรียนมีตัวแทนนักเรียนเป็นคณะกรรมการด้วย) ได้มีอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการตัดสินใจที่เกี่ยวกับ งบประมาณ บุคลากร และวิชาการ โดยให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียนผู้ปกครองและชุมชน

หลักการสำคัญในการบริหารแบบ School - Based Management โดยทั่วไป ได้แก่

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งจะเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษา ไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด
2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหาร ตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษา
3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) การจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเกิดความล่าช้าไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้ง
4. หลักการบริหารตนเอง (Self - Managing) ส่วนกลางทำหน้าที่เพียงกำหนดนโยบายและเป้าหมายแล้วปล่อยให้โรงเรียนมีระบบการบริหารด้วยตนเองโดยให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบในการดำเนินงาน

อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 154 -156) ได้สรุปหลักการสำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ 5 ประการ ได้แก่

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) เป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากกระทรวงและส่วนกลางไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุดโดยมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นหน่วยงานสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก

2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหาร ดัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษาทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น

3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) ในอดีต การจัดการศึกษาจะทำกันอย่างหลากหลาย โดยครอบครัวและชุมชนบางแห่งก็ให้วัดหรือองค์กร ในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการต่อมาที่มีการร่วมกันในการจัดการศึกษาไว้ที่กระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้เกิดเอกภาพและมาตรฐานทางการศึกษา เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นความเจริญก้าวหน้าต่างๆเป็นไปอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาในส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัด เกิดความล่าช้าและไม่สนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้งหนึ่ง

4. หลักการบริหารตนเอง (Self Managing) ในระบบการศึกษาทั่วไปมักจะกำหนดให้โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติตามนโยบายของส่วนกลาง โรงเรียนไม่มีอำนาจอย่างแท้จริงสำหรับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้นไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการทำงานให้บรรลุเป้าหมายและนโยบายของส่วนรวม แต่มีความเชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายนั้นทำได้หลาย วิธีการที่ส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายและเป้าหมาย แล้วปล่อยให้โรงเรียนมีระบบบริหารด้วยตนเอง โดยให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงาน ซึ่งอาจดำเนินการได้หลากหลายแนวทางด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน แล้วแต่ความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียน ผลที่ได้น่าจะ มีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมที่ทุกอย่างกำหนดมาจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม

5. หลักการถ่วงดุล (Check and Balance) ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบาย และควบคุมมาตรฐาน มีองค์กรอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นไปตามกำหนดและเป็นไปตามนโยบายของชาติ

วีรบุรุษ ปิณฑวณิช (2546 : 23) กล่าวว่า การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษาจะมีผลได้เร็วในทางปฏิบัติ นั้น ส่วนหนึ่งสถานศึกษาต้องพยายามสร้างความเข้มแข็ง และช่วยเหลือตัวเองในเรื่องต่างๆให้มากที่สุด “ คณะกรรมการสถานศึกษา คือคณะบุคคลที่จะเข้ามาสะท้อนความต้องการของชุมชนในการจัดการศึกษาแก่บุตรหลานของเขา ออกมาเป็นเป้าหมายของสถานศึกษา การมีส่วนร่วมในการวางแผนบริหารงาน การจัดทำหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การช่วยระดมทุนและทรัพยากรในชุมชนมาช่วยในการทำงานและแก้ปัญหาต่างๆ ”

ปรัชญา เวสารัชช (2546 : 24) กล่าวว่า นับจากนี้ไปหน่วยงานทางการศึกษาแต่ละระดับจะมีการทำงานในรูปองค์คณะบุคคลจะทำให้ผู้อยู่ในตำแหน่งผู้บริหารไม่สามารถทำอะไรได้ตามอำเภอใจได้มากแล้ว กฎหมายยังกำหนดไว้ชัดถึงความรับผิดชอบของแต่ละส่วนซึ่งจะทำให้เห็นความรับผิดชอบชัดเจนหากทำงานไม่มีคุณภาพ

เปิดรั้วโรงเรียนสู่การมีส่วนร่วม (สื่อพลัง, 2548 : 9) พลังการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครอง และชุมชนย่อมได้ผลลัพธ์อันน่าอัศจรรย์ ทั้งภาระการแบ่งเบางบประมาณ บุคลากร รวมถึงทรัพยากรอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักยภาพและความรู้จากผู้คนที่อยู่นอกรั้วโรงเรียน แต่ที่สำคัญคือการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ความเข้าใจของโรงเรียนเสียใหม่ในสิทธิการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากทุกภาคส่วน เพื่อโรงเรียนจะเปิดใจกว้างต่อแนวทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้นซึ่งกำลังเป็นแนวโน้มใหญ่ในแวดวงการศึกษาในเวลานี้

บทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนั้นมิได้ตั้งแต่ระดับปฏิบัติและระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติได้แก่การ เป็นครูร่วมสอนที่มีสาระสำคัญมากกว่าการเป็นอาสาสมัคร หมายถึง การที่ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการกำหนดบทเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครูในชั้นเรียน ของลูกเนื่องจากผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยมีประสบการณ์ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพที่อาจให้ ข้อมูลความรู้ความชำนาญที่มากกว่าตำราเรียน ทั้งครูร่วมสอนควรจะต้องวางแผนหลักสูตร และกระบวนกรเรียนการสอน การสร้างกิจกรรมหนุนเสริมไปจนถึงการติดตามประเมินผล ร่วมกับครู ซึ่งบทบาทเช่นนี้เกิดขึ้นแล้วอย่างมีประสิทธิภาพในหลายประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ นอกจากนี้ก็อาจมีบทบาทการปฏิบัติในการเยี่ยมบ้าน การช่วยเหลือครอบครัวที่มีปัญหาหรือมี ลักษณะพิเศษ หรือจัดกิจกรรมที่น่าสนใจให้แก่ผู้ปกครองหรือเด็ก

ที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีความ เข้าใจถึงคุณลักษณะที่จำเป็นคือ ภารกิจของโรงเรียนที่แบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนซึ่งภารกิจจะได้ รับการพัฒนาและปฏิบัติโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ยุทธศาสตร์ในการบริหารจะมาจากแนวความคิดเกี่ยวกับองค์กร ที่ว่าโรงเรียนเป็นสถานที่ซึ่งนักเรียน ครู และผู้บริหาร ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน ทุกคนมีสิทธิ์ในการพัฒนาองค์กรของตน รูปแบบของการตัดสินใจ ใช้การกระจาย อำนาจและอาศัยความร่วมมือของครู ผู้ปกครองและนักเรียน รูปแบบของภาวะผู้นำที่ไม่ควรยึด แบบใดแบบหนึ่งเพราะองค์กรมีความซับซ้อน การใช้อำนาจ หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจทางกฎหมาย และอำนาจจากการบังคับ แต่ควรเป็นอำนาจจากความเชี่ยวชาญ นอกจากนี้การบริหารโดยใช้ โรงเรียนเป็นฐานยังนำกลยุทธ์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายมาใช้บริหารโรงเรียนด้วยตนเอง ซึ่งจะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในโรงเรียน

1.7 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

วันชัย วัฒนศัพท์ (2543 : 25 - 28) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ

กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนจะช่วยให้เกิดความกระจ่างใน วัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้นๆ ได้อยู่เสมอ สาธารณชนสามารถที่ ผลักดันให้เกิดการทบทวนข้อสันนิษฐานที่ปิดบังอยู่ ซึ่งอาจจะปิดบังไม่ให้เห็นทางออกที่มี ประสิทธิภาพที่สุด บ่อยครั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมักก่อให้เกิดการพิจารณา

ทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

2. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา

กระบวนการ หรือ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบ มักจะสิ้นเปลืองและเสียเวลา แต่ในทางปฏิบัติแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนมาตั้งแต่ต้นสามารถลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะดูว่าสิ้นเปลืองและเสียเวลากว่าที่จะตัดสินใจได้แต่เมื่อตัดสินใจได้แล้ว และเมื่อนำมาสู่การปฏิบัติอาจจะเป็นวิธีการประหยัดกว่าด้วยซ้ำไป การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำไปอย่างรวดเร็วและดูเหมือนจะไม่สิ้นเปลืองอาจเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าถ้าการตัดสินใจนั้นไม่ได้ทำให้เกิดข้อตกลงระหว่างกลุ่มแต่กลับนำไปสู่ความขัดแย้งของประชาชนอย่างต่อเนื่องมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจโดยกลุ่มซึ่งมีส่วนร่วมตัดสินใจนั้นๆ ในการนี้ก็จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งโดยทั่วไปอาจจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายในการทำโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. การสร้างฉันทามติ

โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาว และการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้อาจจะมีความเห็นขัดแย้งกันคนละทาง การมีส่วนร่วมนี้ยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณีลดความขัดแย้งทางการเมืองและสร้างให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

4. การเพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ

การมีส่วนร่วมการตัดสินใจทำให้คนเรารู้สึกถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้นและครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วเขาย่อมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติได้ไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติแต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้น ในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

5. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน " กรณีที่ร้ายแรงที่สุด "

กระบวนการที่มีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดโอกาสที่คู่กรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่มเขาและความห่วงกังวลที่ปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่ยาวิเศษมันไม่อาจจะลดหรือกำจัดความขัดแย้งในทุกกรณีได้

6. การดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม

วิถีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรมและการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้น

7. การคาดคะเนความหวังกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน

เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่ทำงานกับสาธารณชนในโครงการมีส่วนร่วมของประชาชนเขาจะค่อย ๆ เพิ่มความรู้สึกที่ไวต่อความหวังกังวลของสาธารณชนและต่อความหวังว่าสาธารณชนมองการปฏิบัติงานขององค์กรส่วนท้องถิ่นอย่างไร บ่อยครั้งเจตคติเหล่านี้ได้นำมาพูดคุยกันภายในเพื่อที่ว่าเจ้าหน้าที่จะเกิดความตระหนักถึงการตอบสนองของสาธารณชนที่เป็นไปได้ต่อกระบวนการและการตัดสินใจต่าง ๆ ถึงแม้ว่าประเด็นนั้นอาจไม่ใหญ่โตมากนักที่จะต้องทำโครงการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นทางการ

8. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสาธารณชน

ประโยชน์อันสำคัญอย่างยิ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการให้การศึกษาต่อสาธารณชนที่ดีขึ้นกว่าเดิมผู้มีส่วนร่วมไม่เพียงแต่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหา แต่เขายังได้เรียนรู้ด้วยว่ากระบวนการตัดสินใจโดยองค์กรส่วนท้องถิ่นของเขาควรจะเป็นอย่างไร และทำไมจึงต้องตัดสินใจดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นเวทีการฝึกที่มีประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่นในอนาคตอีกด้วย

รจนา สุวรรณภา (2546) คณะอนุกรรมการปฏิรูปการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 : 58) มีความเห็นสอดคล้องกันสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ช่วยให้ทุกฝ่ายเกิดการเรียนรู้ช่วยให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจในคุณค่าของตนและนำคุณค่านั้นสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนมิใช่ “ เขตห้ามเข้า ” อีกต่อไป หากแต่โรงเรียน ชุมชน สถาบันชุมชน ครอบครัว ย่อมมีส่วนร่วมให้การศึกษา การร่วมมือกันของทุกฝ่าย คือ การสร้างพลังอันแข็งแกร่ง คำจูนกัน เกิดผลแก่เด็ก และเยาวชน ซึ่งเป็นความหวังของเราทุกคน ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมก็ทำให้ พ่อแม่ ผู้ปกครอง เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยร่วมกับครูและผู้บริหาร ในการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของลูกทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน รวมทั้งในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ชุมชนก็จะเข้ามาช่วยกำหนดนโยบายการจัดการกระบวนการเรียนรู้และเป็นแหล่งภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนต่อไป

ที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมคือการก่อให้เกิดความเข้าใจและสร้างความชอบธรรมในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นการเพิ่มความง่ายไปสู่การปฏิบัติก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ เป็นการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมพัฒนาประสิทธิภาพความเชี่ยวชาญ และ ความคิดสร้างสรรค์ของเยาวชนซึ่งจะเป็นอนาคตของชาติต่อไป

1.8 ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ และชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับมัธยมศึกษา

ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

นักการศึกษาได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมแตกต่างกันในลักษณะต่างๆทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจว่าจะศึกษาในด้านใด เช่น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2541) กล่าวถึงหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่า หลักความร่วมมือของประชาชนที่สำคัญยิ่งก็คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง ทั้งนี้ด้วยการเปิดโอกาสให้มีการศึกษา (Education) การร่วมพิจารณา (Consensus) และการตกลงร่วมกัน (Consent) ในการแก้ปัญหาหรือการวางโครงการต่างๆ การที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมก็เพื่อเป็นการใช้ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในอันที่จะรับผิดชอบในสังคมประชาชนจะมีโอกาสร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2537) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระราชบัญญัติและระเบียบของสถาบันการศึกษาต่างๆ ในส่วนที่ให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา ภาครัฐจัดดำเนินการปรากฏว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษาจะมีอยู่ในลักษณะเดียวคือในรูป " คณะกรรมการ " การเข้าร่วมในคณะกรรมการก็จะอยู่ในลักษณะของ " ผู้ทรงคุณวุฒิ " ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิมีความหมายรวมถึง ข้าราชการในหน่วยงานอื่น ข้าราชการที่เกษียณแล้ว หรือประชาชนทั่วไป

ชูชาติ พ่วงสมจิตต์ (2540) กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมได้แบ่งขั้นตอนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ การบริหาร และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefit)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับมัธยมศึกษา

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2545) กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และชุมชนกับสถานศึกษาในการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องคือ มาตรา 8 (2) ว่าด้วยการจัดการศึกษาที่ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 8 (6) การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาที่ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันสังคมอื่นๆ มาตรา 12 ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรา 41 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น

ที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2545 ต้องมีการกำหนดนโยบายการบริหารสถานศึกษาทุกระดับทุกประเภท โดยใช้การกระจายอำนาจให้ผู้ปกครองและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อให้การพัฒนาแก้ไขปัญหาคือไปอย่างรวดเร็วสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2. แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 - 2550

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาโดยมุ่งกระจายอำนาจ ได้กำหนดนโยบายและการบริหารโรงเรียนและสถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทให้กับผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีส่วนรับผิดชอบในรูปแบบคณะกรรมการสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก) กล่าวถึงแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 - 2550 ได้กำหนดนโยบายและการบริหาร ดังนี้

1. การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา

1.1 การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา

การกำหนดคุณสมบัติและเปิดโอกาสให้ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคเอกชน และส่วนราชการต่างๆ รวมทั้งผู้เกษียณอายุราชการที่มีความพร้อมมาสอนในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีค่าตอบแทนให้ตามความเหมาะสม

1.2 การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

กำหนดมาตรฐานในการเรียนรู้ของผู้เรียน สนับสนุนโรงเรียน สถานศึกษา แต่ละแห่งสามารถพัฒนาและเพิ่มเติมมาตรฐานดังกล่าวตามความต้องการและความเหมาะสม ให้องค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานของการจัดการศึกษาส่งเสริมสนับสนุนประชาชน และท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร การกำหนดแบบเรียนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

1.3 การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

มุ่งกระจายอำนาจเพื่อเอื้อให้สถานศึกษามีอำนาจตัดสินใจ ด้านการบริหาร และการจัดบริการทางการศึกษาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ประเทศต่างๆ ทั่วโลก และพิจารณาสภาพการศึกษาไทยที่ต้องการโดยมีส่วนร่วมจากนักการเมืองและฝ่ายรัฐบาล

2. การปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ

สุวัจน์ เงินน้ำ (2541 : 18 - 20) ได้กล่าวเกี่ยวกับการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ ถึงความจำเป็นที่ต้องปฏิรูปว่า

สภาพของปัญหาและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญปัจจุบันดังกล่าว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรีบเร่งปรับปรุงระบบการบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการให้เกิดเอกภาพ และในขณะเดียวกันก็ต้องดูแลให้มีการกระจายอำนาจบริหารไปยังหน่วยงานในพื้นที่ ที่อยู่ใกล้หน่วยปฏิบัติ คือ สถานศึกษาให้มากที่สุด และให้สถานศึกษามีอิสระในการจัดการศึกษาและดูแลส่งเสริมศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาและวิเคราะห์สภาพและปัญหาในการบริหารและการจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพที่ปรากฏอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการในแนวลึก แล้วพอจะสรุปประเด็นความจำเป็นที่ต้องเร่งปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ ในภาพรวมได้ ดังนี้

1. ระบบบริหารปัจจุบันรวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลางมากเกินไป ทำให้เกิดความล่าช้า ต้อยประสิทธิภาพ สิ้นเปลืองงบประมาณ และไม่สนองความต้องการของท้องถิ่น

2. การขาดเอกภาพในการบริหารเนื่องมาจากแต่ละ กรม กอง ต่างมีแผนงานเฉพาะของตนเอง ขาดการนำนโยบายและแผนรวมไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เกิดการปฏิบัติที่ซ้ำซ้อน ไม่มีการประสานและใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่า

3. การขาดประสิทธิภาพของระบบประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเนื่องจากต่างกรมต่างทำ ไม่ประสานกันแม้ในการศึกษาระดับเดียวกัน ไม่มีระบบกำกับติดตามผลที่มีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้มีการพัฒนางานได้อย่างชัดเจน

4. การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเหตุให้ในหลายเรื่องทั้งด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมไม่สนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และไม่สามารถนำศักยภาพของชุมชนเข้ามาร่วมพัฒนาได้เท่าที่ควร

5. การขาดการพัฒนา นโยบายอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือนโยบายที่ดีในบางครั้งไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง และหน่วยงานด้านนโยบายก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ภาพ และระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ และนำเชื่อถือได้พอ

6. การขาดความเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญที่ต้องการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมและส่งเสริมดูแลภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งการจัดองค์กรคู่เคียง และการให้ตัวแทนประชาชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม จะช่วยให้เกิดการถ่ายโยงที่มีประสิทธิภาพได้

เพื่อให้เป็นไปตามหลักความคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความเป็นเอกภาพในด้านนโยบายแผนมาตรฐานและการประเมินผลความสำเร็จตามเป้าหมาย การกระจายอำนาจสู่หน่วยงาน พื้นที่ และสถานศึกษา และการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งแก้ไขปัญหาคัญดังกล่าวแล้วได้มีการกำหนดกรอบหลักการและแนวทาง

สำคัญเพื่อการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการเพื่อนำไปสู่การวางโครงสร้างและระบบบริหารต่อไป ดังนี้

1. การกำหนดแนวทางปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน (มาตรา 43 วรรคสอง) อีกทั้งให้องค์กรส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น และการเข้าไปในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ การบำรุงรักษาศิลปจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมของท้องถิ่น (มาตรา 289)

2. การกระจายอำนาจบริหารการศึกษาสู่สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตลอดจนการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา รักษางานด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญดังกล่าวจำเป็นต้องรักษาไว้ซึ่งเอกภาพ ทั้งในเชิงนโยบายมาตรฐานการศึกษาการบำรุงรักษาสืบสานงานด้านศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์แก่ผู้บริหารและต่อการบรรลุจุดมุ่งหมายในการพัฒนาประเทศ กล่าวคือโครงสร้างและระบบบริหารที่จัดขึ้นจะต้องมีหน่วยงานระดับอำนาจการ

ที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าโครงสร้างการบริหารการศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับการกระจายอำนาจการศึกษาอย่างมาก การกระจายอำนาจอาจทำได้โดยการมอบอำนาจ การแบ่งอำนาจ และการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จนอกจากนี้จะต้องมีหน่วยงานที่คอยช่วยเหลือ กำกับ ดูแลสถานศึกษาระดับต่างๆ แนวคิดการบริหารการศึกษาควรมุ่งให้สถานศึกษาเป็นองค์กรหลักในการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายใต้กรอบที่มีกฎหมายกำหนดโดยมีการกระจายอำนาจในการตัดสินใจในด้านวิชาการ งานบุคลากร การบริหารงบประมาณ การบริหารทั่วไป และการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อการตรวจสอบและความโปร่งใส

3. ทรรศนะของนักวิชาการทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

การจัดการศึกษาเพื่อคุณภาพของปวงชนเป็นภารกิจหนักและใหญ่หลวง ครอบคลุมองค์ประกอบที่ซับซ้อนหลากหลาย ดังนั้นบุคคลทุกฝ่ายจึงมีหน้าที่ต้องร่วมรับผิดชอบหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน ผู้ครองอำนาจรัฐและแม้แต่นักเรียนนักศึกษาย่อมต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบเมื่อกระบวนการศึกษาไทยล้มเหลว และมีส่วนร่วมรับผิดชอบเมื่อการศึกษาได้สร้างคุณภาพของคนเป็นผลสำเร็จ (รุ่ง แก้วแดง, 2542 : คำนำ)

ประเวศ วะสี (2541 : 9 -11) เสนอแนวคิดเรื่องการศึกษาไว้ในหลายแห่งที่มีการพูดมีการปาฐกถา แต่แนวคิดที่เป็นประเด็นสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา มีสาระสำคัญดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการปฏิรูปการศึกษา กำหนด 3 ประการคือ
 - 1.1 เป็นการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)
 - 1.2 สังคมทั้งมวลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education)
 - 1.3 เป็นการศึกษาที่แก้ปัญหาทั้งมวล (Education for All problems)
2. ยุทธศาสตร์เพื่อการดำเนินงาน มี 10 ยุทธศาสตร์ ดังนี้
 - 2.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 การมีส่วนร่วมของคนทั้งประเทศ
 - 2.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2 เปิดและสร้างโอกาสการเรียนรู้ทั้งประเทศ
 - 2.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมบทบาทของชุมชน ประชาคม และการสร้างประชาคม (Civil Society)
 - 2.4 ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมบทบาทของวัดและกองทัพ
 - 2.5 ยุทธศาสตร์ที่ 5 ส่งเสริมสื่อเพื่อการศึกษา
 - 2.6 ยุทธศาสตร์ที่ 6 ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดความเข้มแข็งทาง

ปัญญา

- 2.7 ยุทธศาสตร์ที่ 7 เสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการศึกษา
- 2.8 ยุทธศาสตร์ที่ 8 บทบาทภาคธุรกิจในการจัดการศึกษา
- 2.9 ยุทธศาสตร์ที่ 9 ปฏิรูปการบริหารจัดการศึกษา
- 2.10 ยุทธศาสตร์ที่ 10 ปฏิรูปการศึกษาไทยในรายจังหวัด

3. ยุทธศาสตร์การนำแผนการปฏิรูปการศึกษาสู่การปฏิบัติได้เสนอว่า ต้องสร้างพลังเจตนาารมณ์ของสังคมร่วมกันทั้งประเทศ เพื่อให้การศึกษาเป็นประเด็นทางการเมือง (Political Issue) และการจะสร้างให้เกิดกระแสตามเจตนาารมณ์ ดังนั้นจะต้องมีการสร้างความรู้จริงและการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Learning และ Social Participation) จึงจะทำให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น โดยมีแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา 8 แนวทางคือ

3.1 สร้างสัมมาทิวะเกี่ยวกับการศึกษา ให้สังคมเห็นว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ใช่การท่องหนังสือ แต่เป็นการสร้างปัญญาที่จะช่วยแก้ปัญหาในทุกๆด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม และเป็นทางออกหรือความหวังของประเทศ

3.2 สร้างเจตนาารมณ์ร่วมกัน โดยหยิบยกประเด็นปัญหาการศึกษาที่ประชาชนให้ความใส่ใจ 4 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง การเข้าโรงเรียนที่มีคุณภาพดี ปัจจุบันประชาชนเดือดร้อนในการหาโรงเรียนที่มีคุณภาพดี ให้บุตรหลานได้เข้าเรียน จึงต้องปฏิรูปการศึกษาให้มีโรงเรียนที่มีคุณภาพดีจำนวนมากขึ้น

ประการที่สอง การสอบคัดเลือก (Entrance Examination) ประชาชนเดือดร้อนอันเนื่องมาจากสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ จึงต้องปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ทุกคนได้เข้าเรียน โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยรูปแบบใหม่และอาจขอพระราชทานนามว่า “ มหาวิทยาลัยภูมิพลมหาราช ”

และปฏิรูปการเรียนการสอนโดยเชิญคนเก่งๆทั่วประเทศมาสอนและเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ให้คนทั้งประเทศได้เรียนและเชื่อมโยงข้อมูลกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ เปิดโอกาสให้ผู้เรียน เลือกรับปริญญาจากมหาวิทยาลัยใดก็ได้ นอกจากนี้ควรจัดให้มีมหาวิทยาลัยชุมชน (Communication College) ในทุกจังหวัด เพื่อรองรับนักเรียนที่จะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายใน อีก 2-3 ปีข้างหน้า ซึ่งจะมีถึง 6 - 7 แสนคน โดยให้มีความเชื่อมโยงกับสถาบันราชภัฏ และ มหาวิทยาลัยภูมิพลมหาราช

ประการที่สาม การพัฒนาสมรรถนะทางปัญญาให้เข้มแข็งเพื่อให้ประเทศไทย สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้

ประการที่สี่ สร้างจริยธรรมและศีลธรรมให้เกิดขึ้นด้วยการศึกษา

3.3 ทำสัญญาประชาคมโดยทำเป็นพิธีกรรมให้ทุกฝ่ายทั้งรัฐบาลและนักการเมือง ภาคเอกชนชุมชนและประชาคมร่วมกันลงนามให้สัญญาประชาคมว่า การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ ที่สุดของแผ่นดิน โดยกราบบังคมทูลสมเด็จพระรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ ประธาน

3.4 ทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน โดยควรให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ตั้งแต่ ครอบครัวยุวมชน สถาบันศาสนา ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน กองทัพฯ

3.5 จัดทำระบบการเงินการคลังเพื่อการศึกษา โดยให้สังคมร่วมกันตัดสินใจว่า จะนำรายได้ของประเทศมาใช้เพื่อการศึกษาเป็นสัดส่วนเท่าใด และจะระดมเงินมาจากทางใดบ้าง จะเก็บค่าเล่าเรียนอย่างไรและให้อำนาจโรงเรียนตัดสินใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษาให้ได้มาก ขึ้นเพราะการศึกษาเป็นเรื่องของทุกคนทุกฝ่าย ไม่ใช่เรื่องของกระทรวงศึกษาธิการและทบวง มหาวิทยาลัยเท่านั้น กระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยต้องร่วมคิดในเรื่องนี้

3.6 ประเมินสถานภาพการศึกษาไทยทุกปี โดยการจัดทำเป็นรายงานพร้อมทั้ง ข้อเสนอแนะเสนอต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา

3.7 จัดให้มีสัปดาห์การศึกษาแห่งชาติ โดยให้มีผู้แทนจากทุกฝ่ายและจัดประชุม ประจำปีเพื่อรับฟังรายงานสถานภาพการศึกษาไทยและให้ข้อเสนอแนะ

3.8 ออกกฎหมายปฏิรูปการศึกษาไทย โดยศึกษาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการ ปฏิรูปการศึกษาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก และพิจารณาสภาพการศึกษาไทยที่ต้องการโดยมีส่วนร่วม จากนักการเมืองแต่ละฝ่ายและรัฐบาล

สิปปนนท์ เกตุทัต (2541 : 16 -18) ได้เสนอแนวทางการปฏิรูปการศึกษาไว้ 4 เรื่อง สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1. หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาไทย

การศึกษาไทยในอนาคตนั้นต้องจัดในลักษณะเครือข่าย ที่ให้ทุกคนในชาติเข้ามามี ส่วนร่วม ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษา ได้เรียนรู้ ตลอดจนให้ ข้อเสนอแนะปฏิรูป ระบบและกระบวนการเรียนรู้

2. การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ทำได้ดังนี้คือ

2.1 การวางรากฐานพัฒนาการของชีวิต เริ่มตั้งแต่ครอบครัวและชุมชน เป็นผู้วางรากฐานของเด็กเพื่อให้เข้มแข็งและเติบโต

2.2 การพัฒนาความรู้และทักษะพื้นฐาน เช่น กระทรวงศึกษาธิการจะต้องปรับโครงสร้างของหลักสูตรให้มีหลักสูตรแกนกลางประมาณร้อยละ 60 เพื่อสร้างอุดมการณ์ร่วมกันของความเป็นไทยและให้มีหลักสูตรท้องถิ่นร้อยละ 40 โดยให้คณะบุคคลท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนจะต้องสร้างเครือข่ายครูเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ รวมทั้งต้องรื้อระบบการวัดผลและการสอบแข่งขันเข้าศึกษาต่อ

2.3 การพัฒนาสมรรถนะเพื่อก้าวทันโลก สถาบันเอกชนและสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาแรงงานและในการสร้างนักวิทยาศาสตร์โดยสถาบันอุดมศึกษาจะต้องปรับระบบการทำงานร่วมกัน

2.4 การเรียนรู้ตลอดชีวิต เปิดโอกาสให้ทุกองค์กร ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3. ปฏิรูประบบการจัดการศึกษา

การที่จะปรับรื้อระบบการบริหารการศึกษาใหม่เพื่อให้สังคมไทยก้าวสู่สังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้นั้นจะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน 3 องค์ประกอบใหญ่ๆ ดังนี้

3.1 ให้ทุกส่วนของสังคมตั้งแต่ ประชาชน ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางสังคม องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์และสื่อมวลชนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการศึกษาอย่างเต็มศักยภาพ

3.2 ปรับระบบการจัดการศึกษาที่มีรัฐและหน่วยงานของรัฐในส่วนกลางเท่านั้นเป็นผู้ตัดสินใจในระดับต่างๆ ตามภารกิจและความรับผิดชอบ

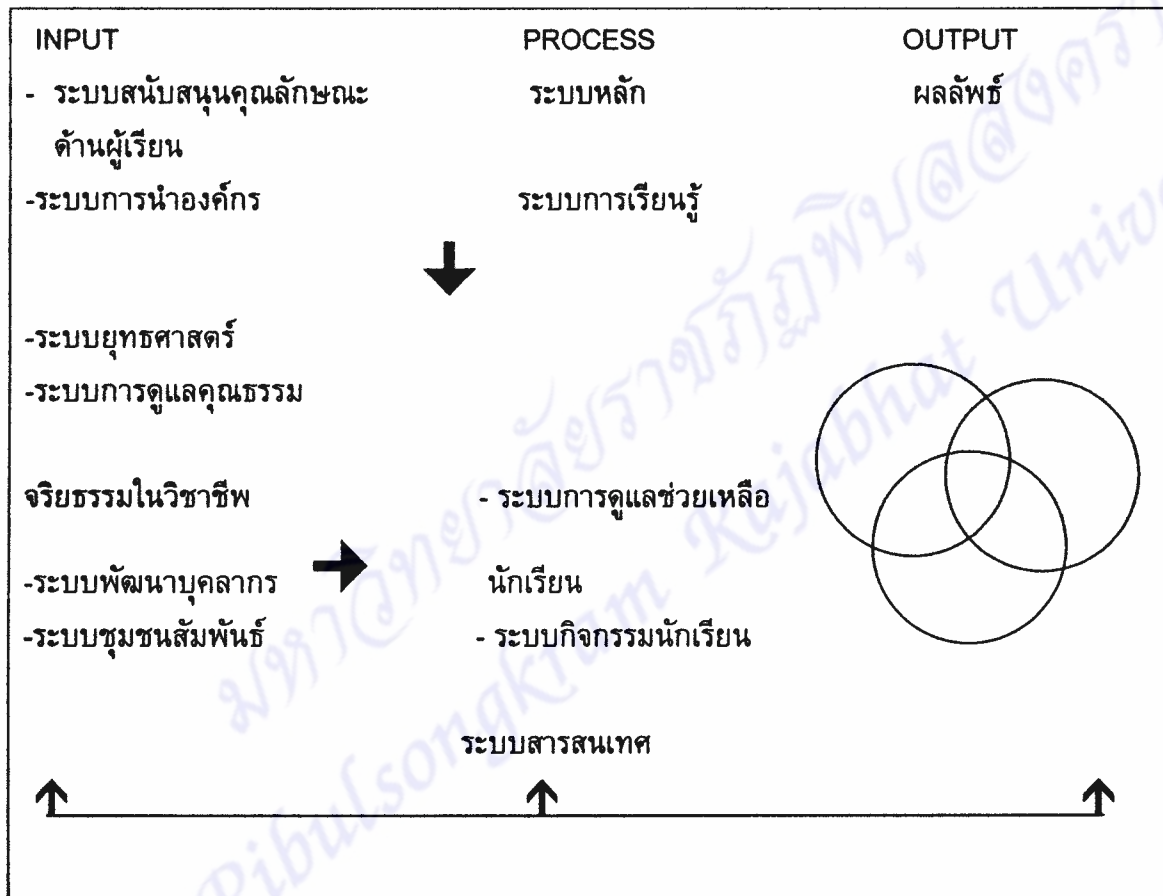
3.3 ให้มีการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นใจคุณภาพการเรียนรู้

4. การประกันคุณภาพการศึกษากับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

สำนักงานมาตรฐานการศึกษา (2547 : 1 - 4) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาเกี่ยวกับการประกันคุณภาพตาม มาตรา 48 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้สถานศึกษาปฏิบัติ ดังนี้คือ ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดระบบประกันคุณภาพในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง กระบวนทัศน์การประกันคุณภาพนั้นเน้น “ การพัฒนาประสานการประเมิน ” ซึ่งประกอบด้วยสิ่งเดียวกันคือมาตรฐานและตัวบ่งชี้ของมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับการประเมินภายนอกการพัฒนาจะประกอบด้วยคนกับระบบ ทีมกับผู้นำ การบริหารและใจ โรงเรียน ชุมชนและผู้ปกครอง หากวิเคราะห์ระบบโรงเรียนพบว่าการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนซึ่งเป็นระบบหลักใหญ่ๆจะมีระบบสนับสนุนทับซ้อนอยู่ มีระบบโรงเรียนกับ

การประกันคุณภาพ ระบบเหล่านี้เป็นกระบวนการทำงานตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยและด้านกระบวนการ ทุกระบบจะสัมพันธ์กันทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนให้ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้ แสดงดังแผนภูมิ 1

ระบบโรงเรียนกับการประกันคุณภาพ

แผนภูมิ 1 ระบบโรงเรียนกับการประกันคุณภาพ

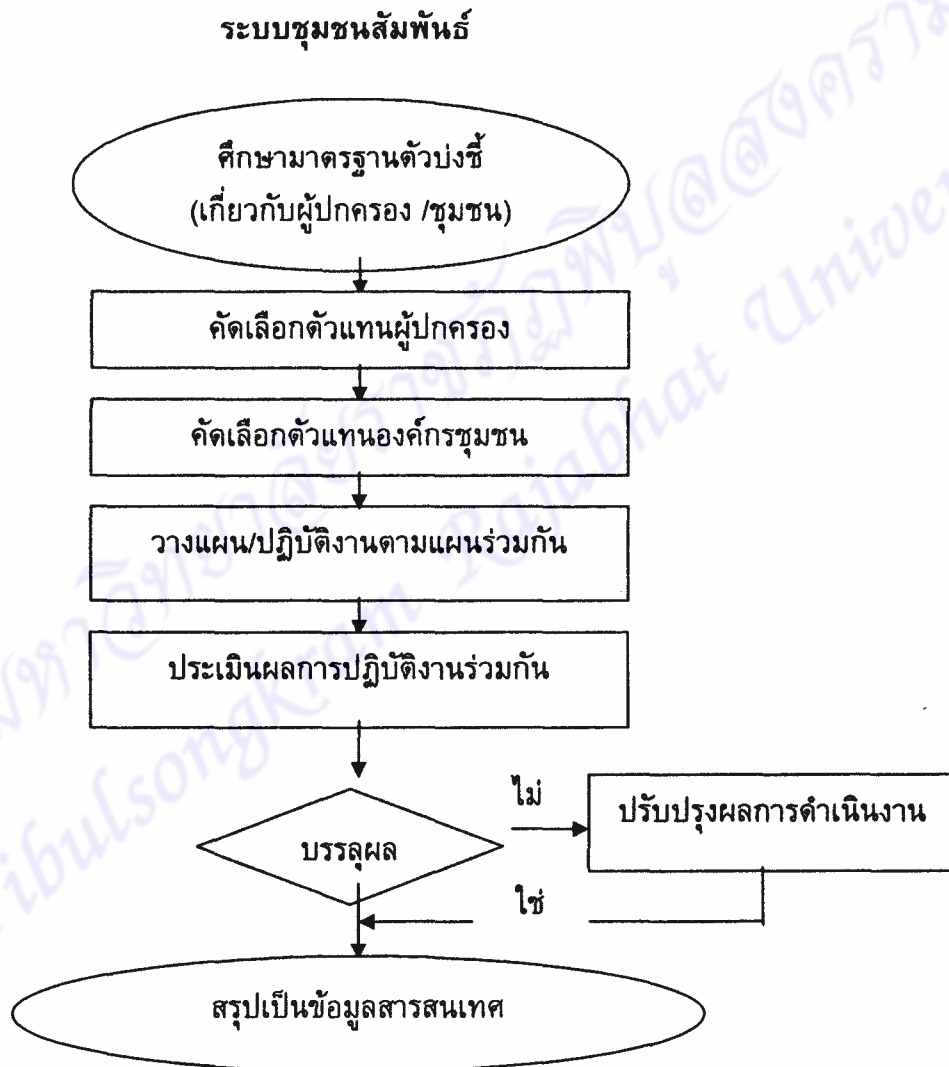
ที่มา : สำนักงานมาตรฐานการศึกษา, 2547 : 15

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่าระบบโรงเรียนกับการประกันคุณภาพมี 2 ระบบ ที่จะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

ระบบหลัก (CORE SYSTEM) คือระบบการเรียนรู้ ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และระบบกิจกรรมนักเรียน

ระบบสนับสนุน (SUPPORT SYSTEM) คือ ระบบการนำองค์กร ระบบยุทธศาสตร์ระบบดูแลคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบชุมชนสัมพันธ์ และระบบสารสนเทศ

การประกันคุณภาพกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครองตามระบบโรงเรียนมีระบบหลัก (CORE SYSTEM) ระบบสนับสนุน (SUPPORT SYSTEM) เป็นระบบที่จะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนและจะมีระบบชุมชนสัมพันธ์เป็นระบบสนับสนุนในการพัฒนาผู้เรียน แนวคิดเรื่องระบบชุมชนสัมพันธ์ แสดงดังแผนภูมิ 2

แผนภูมิ 2 ระบบชุมชนสัมพันธ์

ที่มา : สำนักงานมาตรฐานการศึกษา, 2547 : 92

แนวคิดการวางระบบชุมชนสัมพันธ์

การจัดระบบการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง / ชุมชน มีความมุ่งหมายเพื่อให้มั่นใจได้ว่าโรงเรียนได้ดำเนินงานด้านการสร้างสัมพันธ์กับชุมชนได้อย่างถูกเหมาะสม สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2545

ขอบข่ายการดำเนินงานตามระบบ มีระเบียบปฏิบัติที่เริ่มต้นจากการศึกษามาตรฐานตัวบ่งชี้ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครอง ชุมชน และสิ้นสุดลงที่การสรุปบันทึกเป็นข้อมูล สารสนเทศสรุปได้ว่าระบบโรงเรียนกับการประกันคุณภาพ ชุมชน ผู้ปกครองต้องมีส่วนร่วมในระบบบริหารจัดการศึกษา การจัดระบบการเรียนรู้ ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ระบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ระบบการประเมินคุณภาพผู้เรียน และระบบชุมชนสัมพันธ์ ซึ่งมีความหมายรวมถึงการระดมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นในชุมชนด้วย

5. บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 9 -12) กำหนดให้สถานศึกษาเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จึงกำหนดให้มีคณะกรรมการซึ่งเป็นองค์คณะบุคคล ทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายมาตรฐานในการบริหารจัดการศึกษา ทั้งนี้ การดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จนั้น สถานศึกษาและคณะกรรมการต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ควรมีรูปแบบ วิธีการทำงานที่ประสานสอดคล้องกันโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาการศึกษาให้บรรลุผลตามที่ร่วมกันกำหนดขึ้น

บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. จัดทำนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนบริบท และความต้องการของ ชุมชนและท้องถิ่น
2. จัดตั้งงบประมาณและรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา
3. พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของนักเรียน
4. ชุมชนท้องถิ่นจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยากาศการเรียนการสอนที่เหมาะสม และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5. ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และแนวปฏิบัติต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด
6. กำกับ ติดตาม ประเมินผลงานตามแผนงานโครงการ และประเมินผล การปฏิบัติงาน ตลอดจนการพิจารณาความดีความชอบ การพัฒนา และดำเนินการทางวินัยกับครู และบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด
7. ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งผู้ปกครอง ดูแล บำรุงรักษาใช้และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา
8. จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ความร่วมมือในการประเมินต่อคณะกรรมการสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
9. ส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาและสถาบันอื่นในชุมชน และท้องถิ่น
10. ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการภายในสถานศึกษาหรือตามที่ได้รับมอบหมาย และตามที่กฎหมายกำหนด

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตามมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 รวมทั้งอำนาจหน้าที่การบริหารงานบุคคลที่จัดเกิดขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาสรุปอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดังนี้

1. กำกับการดำเนินกิจการของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตามความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น
 2. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการกิจการด้านต่างๆ ของสถานศึกษา
 3. มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการและบุคลากรทางการศึกษา กำหนด
 4. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอาจแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ (1) กำกับ (2) ส่งเสริม และ (3) มีอำนาจอื่นตามที่กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ ซึ่งมีกรอบในการดำเนินงานดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ในการกำกับ หมายถึง การกำกับให้สถานศึกษาดำเนินงานด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ให้สอดคล้องกับ กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

อำนาจหน้าที่ในการกำกับการดำเนินงานของสถานศึกษาหลายคนเปรียบเทียบว่าทำหน้าที่คล้ายกรรมการกำกับเส้น (Lineman) ในกีฬาฟุตบอล คือกรรมการกำกับเส้น ไม่ใช่ผู้ตัดสิน และไม่ใช่ผู้ตัดสิน และไม่ใช่ตัวนักกีฬาฟุตบอลในสนาม ไม่มีสิทธิเป่านกหวีด ไม่มีสิทธิ์เตะฟุตบอล คือนักกีฬาของทั้งสองทีม ส่วนกรรมการกำกับเส้นมีสิทธิและหน้าที่ในการยกธงเมื่อผู้เล่นไม่ปฏิบัติตามกติกา เมื่อกรรมการกำกับเส้นยกธง กรรมการตัดสินก็จะเป่านกหวีดยุติการแข่งขันชั่วคราวก่อนเริ่มเล่นใหม่ซึ่งโดยบทบาทนี้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องคอยกำกับสถานศึกษา โดยการติดตามการปฏิบัติงานของสถานศึกษารวมทั้งให้ความเห็นให้ข้อเสนอแนะและคำปรึกษา เพื่อให้สถานศึกษาดำเนินการให้เป็นไปตาม กฎ กติกา ได้แก่ กฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และของสถานศึกษาเอง หากสถานศึกษาดำเนินการไม่สอดคล้องหรือไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายดังกล่าว คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องแจ้งให้สถานศึกษาดำเนินการ หากสถานศึกษายังไม่ดำเนินการคณะกรรมการต้องเสนอความเห็นไปยังกรรมการตัดสิน ซึ่งได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อพิจารณาสั่งการหรือแจ้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสั่งการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

2. อำนาจในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจการของสถานศึกษาเพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็ง บริหารงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ สามารถให้บริการการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนได้อย่างกว้างขวางทั่วถึงและจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับศรัทธาเชื่อถือ ของประชาชน ชุมชน และท้องถิ่น

3. อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล สำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานศึกษา อำนาจหน้าที่ในส่วนนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษากำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ฯลฯ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สภาพการเป็นองค์คณะบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

1. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังขาดความชัดเจนเรื่องบทบาทหน้าที่ว่าตนจะทำอะไร ทำอย่างไร และทำเพื่ออะไร

2. บุคคลที่เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการส่วนใหญ่ได้รับการร้องขอจากสถานศึกษา มากกว่าได้รับการคัดสรรจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริง

3. วิธีการทำงานร่วมกันของคณะกรรมการยังขาดทักษะ และประสบการณ์ เช่น ทักษะร่วมประชุมตัดสินใจ เป็นต้น

4. สถานศึกษาส่วนหนึ่งยังคิดว่าคณะกรรมการฯ เป็นเพียงผู้สนับสนุนด้าน ทรัพยากรทางการศึกษามากกว่าเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น

5. กรรมการสถานศึกษาส่วนหนึ่งยังคิดว่าการบริหารจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของ สถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเพียงที่ปรึกษาหรือเป็นผู้ปฏิบัติตามการ ร้องขอจากสถานศึกษา

6. กรรมการสถานศึกษาแต่ละคนมีภาระงานมาก การประชุมจึงขาดความต่อเนื่อง และความพร้อมเพียง

7. ระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารขาดคุณภาพ จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของ การบริหารจัดการ การนำข้อมูลไปใช้ในการพิจารณาของคณะกรรมการเพื่อการตัดสินใจแก้ปัญหา หรือพัฒนางานการศึกษาส่วนใหญ่จึงอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกและประสบการณ์เดิม

8. ในอดีตสถานศึกษาขาดความคล่องตัวในการบริหาร ปัจจุบันสถานศึกษาเป็นนิติ บุคคลมีความคล่องตัวสูงสามารถบริหารกิจการได้ด้วยตนเองแต่กรรมการสถานศึกษาบางส่วนยัง ขาดความชัดเจนในบทบาทที่จะต้องมีการกำกับ ส่งเสริมและสนับสนุน จากคณะกรรมการ สถานศึกษาอย่างใกล้ชิด

6. องค์ประกอบและความสำคัญของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ประกอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ได้ออก กฎกระทรวงและกำหนดองค์ประกอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

“ ผู้ปกครอง ” หมายความว่า บิดามารดา หรือบิดา หรือ มารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจ ปกครองหรือผู้ปกครอง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของนักเรียน และให้หมายความ รวมถึงบุคคลที่นักเรียนอยู่ด้วยเป็นประจำ หรือนักเรียนที่อยู่รับใช้การงาน

“ ครู ” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาของรัฐ

“ สถานศึกษา ” หมายความว่า โรงเรียน วิทยาลัย หรือหน่วยงานการศึกษาที่ เรียกชื่ออย่างอื่นของรัฐ ที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับ งบประมาณจากรัฐแต่ละแห่งยกเว้นสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและศูนย์การเรียนรู้

“ สถานศึกษาขนาดเล็ก ” หมายความว่า สถานศึกษาที่มีนักเรียนไม่เกินสามร้อยคน

“สถานศึกษาขนาดใหญ่” หมายความว่า สถานศึกษาที่มีนักเรียนเกินกว่าสามร้อยคนขึ้นไป

“องค์กรชุมชน” หมายความว่า ชุมชนหรือองค์กรที่มีประชาชนรวมตัวกันไม่น้อยกว่าสิบห้าคน เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนโดยส่วนรวมอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งปี มีผลงานที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารับรองและมีที่ตั้งแน่นอนอยู่ใน ท้องที่ ตำบล หรือแขวง ที่เป็นภูมิลำเนาของนักเรียน ในสถานศึกษาหรือ ท้องที่ ตำบล หรือ แขวง ที่สถานศึกษาตั้งอยู่

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” หมายความว่า องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด องค์กรการบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการจัดตั้งตามกฎหมายที่สถานศึกษาตั้งอยู่

“ศิษย์เก่า” หมายความว่า ผู้ที่สถานศึกษารับรองว่าสำเร็จการศึกษาจากหรือเคยศึกษาในสถานศึกษานั้น

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแต่ละแห่ง

“กรรมการ” หมายความว่า กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแต่ละแห่ง

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแต่ละแห่ง

ในสถานศึกษาขนาดเล็กให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน เก้าคน และสถานศึกษาขนาดใหญ่มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวนสิบห้าคน ประกอบด้วย

1. ประธานกรรมการ
2. กรรมการที่เป็นผู้แทนผู้ปกครองจำนวนหนึ่งคน
3. กรรมการที่เป็นผู้แทนครูจำนวนหนึ่งคน
4. กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรชุมชนจำนวนหนึ่งคน
5. กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนหนึ่งคน
6. กรรมการที่เป็นศิษย์เก่าจำนวนหนึ่งคน
7. กรรมการที่เป็นผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และผู้แทนองค์กรศาสนาในพื้นที่จำนวนหนึ่งรูปหรือหนึ่งคนสำหรับสถานศึกษาขนาดเล็กและจำนวนสองรูปหรือสองคนสำหรับสถานศึกษาขนาดใหญ่
8. กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่งคนสำหรับสถานศึกษาขนาดเล็กและจำนวนหกคนสำหรับสถานศึกษาขนาดใหญ่
9. ผู้อำนวยการ เป็นกรรมการและเลขานุการ

ความสำคัญของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นองค์คณะบุคคลที่ทำงานร่วมกับสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเองได้ตามกรอบที่กฎหมายกำหนด บุคคลที่ได้รับคัดเลือกเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาดังนี้

ผู้แทนผู้ปกครอง เป็นผู้สะท้อนปัญหาและความต้องการด้านคุณภาพทางการศึกษาและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ทั้งในส่วนที่คาดหวังและสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น และร่วมมือกับครูบุคลากรทางการศึกษาผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการเรียนการสอน

ผู้แทนครู เป็นผู้มีความชำนาญในสายวิชาชีพ มีความสำคัญต่อการนำเสนอข้อมูลด้านกระบวนการเรียนรู้ ปัญหา และความต้องการการสนับสนุน ช่วยเหลือ รวมทั้งรายงานผลการจัดการศึกษา

ผู้แทนองค์กรชุมชน เป็นผู้สะท้อนภาพของปัญหาและความต้องการพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชน และให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาทั้งในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้

ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้สะท้อนสภาพปัญหาและความต้องการที่ครอบคลุมทั้งเขตพื้นที่บริการของสถานศึกษา และมีความสำคัญต่อสถานศึกษาอย่างยิ่งในเรื่องการขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณทรัพยากรทางการจัดการศึกษา และเชื่อมโยงแผนพัฒนาการศึกษากับแผนพัฒนาท้องถิ่น

ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา เป็นผู้สะท้อนภาพความรักความศรัทธา ความภาคภูมิใจต่อสถาบันที่ตนได้รับการศึกษาช่วยจรรโลงคุณค่าของสถาบันไปสู่ศิษย์รุ่นหลังให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเช่นกัน

ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ เป็นผู้นำเสนอและเติมเต็มข้อมูลด้านคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนาซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีของสังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในด้านต่างๆที่จะช่วยเสริมให้สถานศึกษาจัดการศึกษาได้ครอบคลุมในทุกๆด้านอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะกรรมการและเลขานุการ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสถานศึกษา เป็นบุคคลสำคัญที่จะสะท้อนภาพของการบริหารจัดการ ผู้ช่วยเหลือให้คำปรึกษา สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นการทำงาน ทบทวนรายงาน สะท้อนความคิด เปิดโอกาสให้ผู้แทนแต่ละกลุ่มได้แสดงบทบาทอย่างเต็มที่ จัดเตรียมการประชุม บันทึกการประชุม รายงานผลการประชุม และสนับสนุนด้านอุปกรณ์ ห้องประชุม วัสดุใช้สอยรวมทั้งการพิจารณานำมติ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากที่ประชุมไปสู่การปฏิบัติ

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในความคาดหวังของการปฏิรูปการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 22) หน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ภายใต้กรอบกฎหมายที่กำหนด เป็นภารกิจหลักของการทำงานร่วมกับสถานศึกษาเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการทำงานร่วมกันดังนั้นความคาดหวังที่มีต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปได้ดังนี้

1. มีความรู้ความเข้าใจมีทักษะในการทำงานร่วมกับสถานศึกษาและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
2. มีความกระตือรือร้น อุทิศ ทูมเท และเสียสละเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกับสถานศึกษา

3. มีปฏิสัมพันธ์ที่เคารพสิทธิพื้นฐานซึ่งกันและกัน

4. ยอมรับความสามารถของบุคคลที่มีความแตกต่างกัน

การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมที่ดี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547, ภาคผนวก : 3) การบริหารจัดการตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะต้องดำเนินการตามหลักการและแนวปฏิรูปการศึกษาแล้วยังต้องยึดหลักการดำเนินการตามหลักการบริหารจัดการบ้านเมือง สังคมที่ดี ซึ่งมีหลักการสำคัญ 6 ประการ คือ

1. หลักนิติธรรม ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานอย่างเป็นธรรมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย โดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนและประชาชนเป็นสำคัญ

2. หลักคุณธรรม ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามในการปฏิบัติหน้าที่เป็นตัวอย่างแก่สังคม มีความซื่อสัตย์ จริงใจ อุดม มีระเบียบวินัย และประกอบอาชีพที่สุจริต

3. หลักความโปร่งใส การทำงานทุกขั้นตอนต้องยึดหลักโปร่งใส เพื่อสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการปรับปรุงกลไกการทำงานร่วมกันให้สามารถตรวจสอบ มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย สร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก

4. หลักการมีส่วนร่วม มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามาและเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของการบริหารและจัดการศึกษา

5. หลักความรับผิดชอบมีความตระหนักในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น สำนึกและรับผิดชอบต่อในการตัดสินใจที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาใส่ใจและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้อง เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและมีความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตนเองตามบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

6. หลักความคุ้มค่า มีการบริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเยาวชนและประชาชนที่สถานศึกษารับผิดชอบ

เกษม วัฒนชัย (सानปฏิรูป, 2546 : 24) ได้เสนอหลักการแห่งธรรมาภิบาลในการทำงานร่วมกับสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา 3 ประการ คือ

1. เป้าหมายสอดคล้องต่อสังคมทั้งสองฝ่ายต้องคำนึงว่าทำอะไรต้องเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและชุมชน
2. โปร่งใสตรวจสอบได้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำงานอย่างโปร่งใส และในส่วนของคณะกรรมการสถานศึกษาจะเป็นผู้ตรวจสอบ
3. ทุกชั้นตอนมีผู้รับผิดชอบทั้งผู้บริหารและคณะกรรมการสถานศึกษาต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นกับโรงเรียน ถ้าผลงานออกมาไม่ดีหากพบว่าเป็นนโยบายหรือคำสั่งของใครก็ต้องรับผิดชอบ

นอกจากนี้ยังได้กำหนดหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษา ไว้ 6 ประการ คือ (1) การถ่ายทอดเจตนารมณ์ของโรงเรียนออกมาเป็นเป้าหมายของโรงเรียน (2) กำหนดนโยบายเชิงบริหารแก่ฝ่ายบริหารไปกำหนดนโยบายเชิงปฏิบัติ (3) ติดตามและสนับสนุนการทำงานของโรงเรียน (4) ประเมินการบริหารจัดการ (5) กำหนดการทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษา (6) รับผิดชอบการเป็นเจ้าของโรงเรียนและชุมชน

7. แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

ชุมพล เสมานันท์ (2547 : 12 -13) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

การกระจายอำนาจการปกครองส่วนกลาง จากส่วนกลางไปให้ประชาชนในท้องถิ่น จะดำเนินการเองภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งตรงกับความหมายของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีความจำเป็นและสมควรจะมีการปรับปรุงในการจัดรูปแบบการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นให้เหมาะสม โดยมีหลักทั่วไปในการปกครองประเทศ 3 ประการ คือ

1. การปกครองแบบรวมอำนาจ
2. การปกครองแบบแบ่งอำนาจ
3. การปกครองแบบกระจายอำนาจ

การปกครองแบบกระจายอำนาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การกระจายอำนาจทางการเมือง เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับหน่วยการเมืองอื่นที่ย่อยลงไป (Subordinate Political Unit) ให้มีอำนาจในกระบวนการนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ แต่รัฐบาลก็สงวนอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายไว้ การกระจายอำนาจลักษณะนี้จะมีอยู่ในรัฐที่เป็นสหพันธรัฐมากกว่ารัฐเดี่ยว

2. การกระจายอำนาจทางการบริหาร การกระจายอำนาจประเภทนี้ใช้อย่างกว้างขวาง โดยรัฐมอบอำนาจการดำเนินกิจการต่างๆ ให้หน่วยงานการปกครองที่ต่ำกว่ามีอำนาจดำเนินการโดยอิสระภายในท้องถิ่นตน (Territorial) หมายถึง รัฐบาลมอบอำนาจให้ท้องถิ่นจัดบริการสาธารณะภายในอาณาเขตของตนโดยไม่ถูกแทรกแซงจากรัฐ และการกระจายอำนาจตามภารกิจ (Function) เป็นการมอบอำนาจให้หน่วยการปกครองดำเนินการเฉพาะด้าน เช่น การทางพิเศษ เป็นต้น การปกครองประเทศจะใช้หลักการใดมากหรือน้อยหรือไม่ใช้เลย ก็ขึ้นอยู่กับวิวัฒนาการการปกครองของประเทศตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งรัฐบาลของแต่ละรัฐจะกำหนดไว้ในนโยบายการปกครองของประเทศ

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กล่าวถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่า หมายถึง องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง ซึ่งองค์กรบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นใน 3 ระดับ คือ คณะกรรมการระดับท้องถิ่น คณะกรรมการกลาง และคณะกรรมการระดับชาติ กล่าวคือรัฐบาลของประเทศทั่วโลกมีความมุ่งหมายเดียวกันในการจัดการปกครองเพื่อให้ประชาชนของตนได้รับความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล ได้รู้ศิลปวัฒนธรรมและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีภายใต้ขอบเขตแห่งรัฐตน ในปัจจุบันการปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกันเอง การปกครองของแต่ละจังหวัดจึงแบ่งเป็นการปกครองส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน การปกครองส่วนท้องถิ่นของแต่ละจังหวัดจึงประกอบด้วย

1. องค์กรบริหารส่วนจังหวัด
2. องค์กรบริหารส่วนตำบล
3. เทศบาลนคร
4. เทศบาลตำบล

ในแต่ละองค์กร จะมีการบริหารที่เลียนแบบการบริหารระดับชาติ คือประกอบด้วยสมาชิกสภาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารท้องถิ่นของตนเอง

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมขั้นการสำรวจหรือรับรู้ปัญหาและการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาในระดับน้อย ความต้องการมีส่วนร่วมขั้นการดำเนินการตามแผนหรือปฏิบัติงาน อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เรียงตามลำดับดังนี้คือ พัฒนาการทางคุณธรรมและจริยธรรม พัฒนาการทางด้านสังคมและวัฒนธรรม พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางกายและ พัฒนาการทางสติปัญญา และ ความต้องการมีส่วนร่วมขั้นการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า เพศ อายุ รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน ยกเว้น อาชีพ จำนวนบุตรที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียน และการรับรู้ข่าวสารของผู้ปกครอง และยังให้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นหากได้รับความร่วมมือจากชุมชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ ทุกอาชีพ ทุกระดับการศึกษาและรายได้ การดำเนินงานต่างๆ ก็จะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

รจนา สุวรรณภา (2543 : 22 - 24) รวบรวมผลงานวิชาการเกี่ยวกับชุมชนที่อาจส่งผลกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของบุคคลต่างๆ ดังนี้ พนิดา จีระชาติ (2542 : 12) กล่าวว่า ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มคนหรือประชาชนที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกัน มีสถาบันทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการกระทำต่างๆ ร่วมกัน Dotson (อ้างถึงในเกรียงศักดิ์, 2544 : 24 - 25) ให้ความหมายว่าเป็นการสังคมในรูปแบบหนึ่งโดยทั่วไปจะมีความหมายใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนแออัด เป็นต้น ส่วนลักษณะที่สอง หมายถึงกลุ่มคนที่รวมกันอยู่ ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อทำการบางอย่างร่วมกันโดยมีโครงสร้างและวัตถุประสงค์การดำเนินการของสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจนและต่อเนื่องกัน ประเวศ วะสี (2537 : 20) ให้ความหมายของชุมชนหมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันอาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และได้สรุปว่าประเภทชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) แบ่งตามลักษณะการปกครองได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนสุขาภิบาล ชุมชนเทศบาลตำบล ชุมชนเทศบาลเมือง ชุมชนเทศบาลนคร ชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร (2) แบ่งตามภารกิจทางสังคม ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนศูนย์การค้า ชุมชนศูนย์การขนส่ง ชุมชนเขตอุตสาหกรรม และชุมชนศูนย์กลางการบริหาร (3) แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม ได้แก่ ชุมชนชนบท และชุมชนเมือง

สนานจิตร์ สุกนธทรัพย์ (Snanchit Sukontasap, 1978 อ้างจาก ชัยฤกษ์ วงษ์เจริญ : 93) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในโรงเรียนชุมชนและประสิทธิผลของโรงเรียนในประเทศไทย พบว่า ปัญหาที่ขัดขวางเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนชุมชน คือ การขาดแคลนอาคารสถานที่ การขาดแคลนบุคลากรโดยเฉพาะบุคลากรด้านวิชาชีพ ความไม่เพียงพอในเรื่องงบประมาณ วัสดุ

อุปกรณ์และเครื่องมือ ความไม่ยืดหยุ่นของหลักสูตร การไม่เปลี่ยนแปลงวิธีสอนของครู การขาดการประสานงานกับชุมชน การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความยากจนของประชาชนในชุมชน ความไม่สะดวกในการติดต่อสื่อสาร นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมในระดับตัดสินใจและการเข้ามาสนับสนุนโครงการ อยู่ในระดับปานกลาง โดยการสนับสนุนด้านการเงินมีความเด่นชัดมากกว่าการสนับสนุนด้านอื่น

พจนี เทียมศักดิ์ (2543 : 17) ให้ข้อสรุปที่ได้จากปริญาานิพนธ์เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ดังนี้

ระบบโรงเรียนในอนาคตควรมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในชั้นเรียนและวิถีชีวิตในชุมชนให้สัมพันธ์กัน กล่าวคือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับสภาพปัญหา ความต้องการและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ โรงเรียนควรมีการจัดการศึกษาให้หลากหลายสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น เพราะแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศาสนา ชีวิตความเป็นอยู่ ตัวแปรเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ความรู้ที่ควรค่าแก่การเรียนรู้ของชุมชนในท้องถิ่นดังกล่าว ซึ่งองค์ความรู้ที่ควรนำมากำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ พื้นฐานสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น ฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้จะต้องมีส่วนฟื้นฟูและพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้ระบบการเรียนรู้และระบบการจัดการศึกษาได้ประสานสัมพันธ์ไปกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยไม่ต้องแบ่งแยกเป็นระบบในและนอกระบบโรงเรียนอีกต่อไป โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การจัดการเรียนรู้ให้ประชาชนพึ่งตนเองได้จะต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มที่ในกระบวนการจัดการศึกษาโดยรัฐจะต้องกระจายอำนาจลงสู่ชุมชนท้องถิ่น หรือต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการจัดการศึกษาในโรงเรียน สถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาในโรงเรียน สถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับชุมชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นไม่ใช่เพียงมีตัวแทนเข้ามามีบทบาทร่วมในการกำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ต้องหมายถึงการนำองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นนั้นไปประกอบเป็นฐานของการกำหนดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน การสำนึกรับรู้คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นเงื่อนไขที่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ระบบการปรับหลักสูตรการเรียนการสอนให้สัมพันธ์สอดคล้องต่อชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงและทั้งนี้ทั้งนั้นยังมีการเน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม จุดเริ่มต้นคือทางราชการหรือโรงเรียนต้องเข้าไปช่วยเริ่มให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ เช่นการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ การสนับสนุนอาคารสถานที่ การสนับสนุนวิชาความรู้ และเมื่อดำเนินการไปแล้วต้องให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองต่อไปให้ได้เพื่อให้สามารถดำเนินโครงการต่อไปได้ในที่สุด เป็น

การเพิ่มภาระหน้าที่ให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการโรงเรียน หรือคณะกรรมการศึกษา ได้เข้ามาช่วยร่วมรับผิดชอบต่อไป โดยโรงเรียนใช้การกระตุ้นและจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้โดยเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนนับตั้งแต่การระบุถึงปัญหาและความต้องการจนกระทั่งถึงการประเมินผล

อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์ (2545 : 33) ให้ข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในสถานศึกษา เขตการศึกษา 1 ดังนี้

การมีส่วนร่วม : ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้สถานศึกษาสามารถทำงานร่วมกับชุมชน

การส่งเสริมและการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีรากฐานความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพ “คน” “ชุมชน” และ “ท้องถิ่น” การมีส่วนร่วมจึงเป็นการทำให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้ทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะของกิจกรรมและการดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกันในสิทธิอำนาจตามแนวทางแห่งประชาธิปไตยอันเป็นความสัมพันธ์ตามแนวราบ ปฏิสัมพันธ์ของทุกฝ่ายในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรม จะทำให้ทุกคนเรียนรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการทางสังคมของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

สมลักษณ์ ภูคำแสน (2540) ได้วิจัยเรื่องบทบาทของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนมัธยมศึกษา การบริหารงานวิชาการ กิจกรรมนักเรียนอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอาคารสถานที่ที่มีความต่างกันคือ สำหรับการหาสถานที่การจัดสร้างการใช้อาคารสถานที่ และการช่วยบำรุงรักษาจะอยู่ระดับมาก ส่วนการควบคุมและประเมินการใช้อาคารเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น เนื่องจากชุมชนในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา มีสภาพเศรษฐกิจไม่ดีประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงไม่สามารถเข้าร่วมในการจัดการศึกษากับทางโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ ส่วนบทบาทไม่ควรจะเป็นของชุมชนต่อกิจการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตามความคิดของผู้บริหารโรงเรียนสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการทางการศึกษาว่า โรงเรียนและชุมชนจะต้องร่วมมือกันในทุก ๆ ด้านไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นฝ่ายดำเนินการจึงจะทำให้การศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมาย และนำไปสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษาอย่างแท้จริง

ประจวบ สือประสาร (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนขยายโอกาสในเขตการศึกษา 1 พบว่า เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมระหว่างคณะกรรมการโรงเรียน 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผู้บริหารและครู (2) กลุ่มผู้ปกครองและศิษย์เก่า (3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าโดยส่วนรวมทุกกลุ่มมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มหนึ่งมีส่วนร่วมในระดับมากและมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนร่วมในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญ

ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความเป็นเจ้าของ ความผูกพัน สภาพของคนในชุมชน คุณลักษณะของชุมชน เครือข่ายชุมชน ความพร้อมและความเห็นแก่ความเจริญของชุมชน (3) กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรของโรงเรียน การบริหารจัดการ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและผลงานโรงเรียน

สำเนา เลียบมา (2544) ได้วิจัยเรื่องความพร้อมของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของชุมชนในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผลการทดสอบสมมุติฐานความพร้อมต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของผู้แทนชุมชนในเขตเทศบาลกับผู้แทนชุมชนนอกเขตเทศบาล ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนความพร้อมต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านการสนับสนุนทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ด้านการติดตามและประเมินผลของผู้แทนชุมชนในเขตเทศบาลกับผู้แทนนอกเขตเทศบาล มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนอกจากนี้ยังพบว่า ด้านการบริหารจัดการแม้ว่าหน่วยงานมีการกระจายอำนาจไปยังจังหวัด อำเภอ สถานศึกษาในรูปแบบคณะกรรมการซึ่งมีตัวแทนของคนในชุมชนเป็นกรรมการก็ตาม แต่กรรมการบางคณะเป็นการตั้งขึ้นตามระเบียบทางราชการเท่านั้น ไม่มีการปฏิบัติงานร่วมกันมากนัก เช่น คณะกรรมการศึกษา หรือคณะกรรมการโรงเรียน ดังนั้นชุมชนจึงมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้ดำเนินการวิจัยเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน ผลวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียนเกิดจากเงื่อนไขหลายประการซึ่งรวมถึงเงื่อนไขที่เกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียน ครูในโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เงื่อนไขทางด้านชุมชน ได้แก่ โลกทัศน์ของชุมชนที่เกี่ยวกับการศึกษา การที่ผู้นำชุมชนที่เห็นคุณค่าของการศึกษาความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน เงื่อนไขที่เกี่ยวกับศิษย์เก่าของโรงเรียน ข้อเสนอเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน ได้แก่

1. โลกทัศน์ของคนในชุมชนที่ให้คุณค่ากับการศึกษาในระบบโรงเรียนว่าจะทำให้คนรุ่นใหม่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ทำให้คนในชุมชนมีความเต็มใจช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียน
2. การที่โรงเรียนกับชุมชน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันมาเป็นเวลานาน ทำให้คนมีความผูกพันกับโรงเรียน การช่วยเหลือโรงเรียนกลายเป็นบรรทัดฐานที่คน ถือปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าชุมชนมีพันธกิจที่ต้องให้การสนับสนุนโรงเรียน
3. ชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ของคนเคยเสียสละเป็นอย่างสูงเพื่อช่วยเหลือโรงเรียน เป็นผลทำให้คนมีแบบอย่างในอุดมคติเกี่ยวกับการเสียสละเพื่อการศึกษา รวมทั้งให้คุณค่ากับโรงเรียนที่ก่อตั้งมาด้วยความยากลำบากเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนมีอุดมการณ์และมองการเข้า

มาช่วยเหลือร่วมมือกับโรงเรียนตามความสามารถว่าเป็นคุณความดีที่คนส่วนใหญ่ต้องการทำด้วยความจริงใจ

4. คุณลักษณะของผู้บริหาร ได้แก่ การแสดงความตั้งใจในการทำงาน ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข มีจริยธรรมและคุณธรรม มีความอ่อนน้อมต่อมคนให้ความเป็นกันเองกับคนในชุมชน แสดงความเอาใจใส่กับเด็กนักเรียน และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนมีความยินดีและเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

5. การที่โรงเรียนมีผู้บริหารโรงเรียนทำงานอยู่ที่โรงเรียนเป็นเวลานานโดยเฉพาะหากผู้บริหารพักอาศัยอยู่ในชุมชน ทำให้มีความสนิทสนมกับคนในชุมชน มีการพึ่งพาอาศัยกันกับคนในชุมชน มีความเข้าใจในปัญหาของเด็ก ปัญหาของพ่อแม่ และปัญหาอื่นๆของชุมชนทำให้ผู้บริหารมีฐานะเป็นผู้นำชุมชนด้วยและมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน

6. การที่โรงเรียนมีสัดส่วนของครูที่เป็นคนในชุมชนสูงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งทำให้ช่องว่างในการติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชุมชนน้อยลง และทำให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากกว่าการที่ครูส่วนใหญ่อยู่นอกชุมชน เพราะทำให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันและนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน

7. การที่ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูพยายามเข้าร่วมกิจกรรม และงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนมีความเต็มใจที่จะร่วมมือกับโรงเรียน

8. การที่ชุมชนวัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจและมีพระสงฆ์ที่มีความสนใจในการศึกษาในการแสดงธรรมหรือเทศนา มีการกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษา และสอนให้คนเห็นความสำคัญของการศึกษาให้ช่วยกันเสียสละเพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับโรงเรียน มีส่วนสำคัญทำให้คนเต็มใจเสียสละให้กับโรงเรียน

9. การมีองค์กรทางสังคมในชุมชน โดยเฉพาะวัดนำเงินรายได้และสิ่งของที่ได้จากการทำบุญมาช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนทำให้โรงเรียนมีทรัพยากรมากขึ้น สามารถนำเงินและสิ่งของมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนได้

10. การที่โรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในการประชุมหรือในการทำกิจกรรมใดๆ หากประสานงานให้ผู้แทนจาก อบต. มาร่วมงานด้วยจะทำให้ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป. : 38) กล่าวแนวทางการดำเนินการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับโรงเรียน กรณีตัวอย่างเชิงประสบการณ์ การบริหารจัดการศึกษารูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก : กรณีตัวอย่างโรงเรียนบ้านหว่า สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหนองเสือ จังหวัดขอนแก่น พบว่า จากการติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา โดยศึกษาจากเอกสารการเข้าร่วมประชุมสัมมนาและการรับฟังรายการจากสื่อต่างๆ และจากประสบการณ์

ในการบริหารสถานศึกษามานาน 15 ปี มีความมั่นใจว่า การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนในชุมชนโดยให้ชุมชนมีบทบาทหลัก จะบรรลุตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อย่างแน่นอน ในส่วนของโรงเรียนบ้านหว่าได้ดำเนินการปฏิรูประบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในรูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก (Community control SBM) ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

1. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ตนตั้งตัวและมีความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของชุมชน
2. ผู้ปกครองนักเรียนให้ความสนใจการจัดการศึกษามากขึ้น
3. ครูมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานและพัฒนาตนเอง
4. โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีและให้ความร่วมมือกันมากขึ้น

กาญจน์ เรืองมนตรี (2547) วิจัยเรื่อง องค์ประกอบภาวะผู้นำที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปฏิรูปการศึกษา : กรณีศึกษาเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่าประสิทธิผลการบริหารและจัดการศึกษา สถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวปฏิรูปการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม ทั้ง 3 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยรวมและรายข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 1. ผู้บริหาร ครู และชุมชนมีการร่วมมือกันในการจัดการศึกษา

สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (อ้างจากสุทัศน์ วัฒนสุทธิ, 2544) กล่าวถึงความเป็นมาในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน สรุปได้ว่า สภาพที่ผ่านมา คณะกรรมการของโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็น จากการศึกษาพบว่า สภาพการข้อจำกัดด้านการดำเนินงานคณะกรรมการมีดังนี้ (1) ขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่แท้จริง (2) ขาดความรู้ในเรื่องการจัดการศึกษา ไม่กล้าให้ข้อเสนอแนะแก่โรงเรียน (3) ไม่มีเวลามาประชุม ส่วนใหญ่ติดภารกิจ มีธุระ ทำให้การประชุมไม่ต่อเนื่อง (4) เกิดความเบื่อหน่ายอันเนื่องมาจากโรงเรียนและคณะกรรมการโรงเรียนมาเพื่อสนับสนุนเงินทองเพื่อเป็นปัจจัยพัฒนาโรงเรียน (5) โรงเรียนไม่ค่อยจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ

อภิสิทธิ์ กริทธิพิศ (2545) วิจัยเรื่อง พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร พบว่า (1) พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป ส่วนด้านการบริหารงานบุคคล อยู่ในระดับปานกลาง (2) เปรียบเทียบพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร จำแนกตามตำแหน่งพบว่า ผู้บริหาร ผู้แทนครู ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนชุมชน มี

พฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) เปรียบเทียบพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนขอคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร จำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ มีพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธงชัย วีระกุล (2546) วิจัยเรื่องการศึกษาทรรชนะของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนสังกัดการประถมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก เกี่ยวกับความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ทรรชนะของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนสังกัดการประถมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก ที่มีลักษณะที่ตั้งของโรงเรียนต่างกันมีความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ไม่แตกต่างกัน และทรรชนะของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนสังกัดการประถมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก ตามโครงสร้างของคณะกรรมการที่ต่างกัน มีความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ในภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาในชุมชน ซึ่งเป็นปฏิบัติการของการมีส่วนร่วมนั้นยังไม่สอดคล้องกับนโยบายการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่กำหนดนโยบายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และยังไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของการมีส่วนร่วม ซึ่งเหตุผลประการหนึ่งที่พบคือ แนวคิดในการมองตนเองในฐานะผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนโดยเฉพาะประชาชนที่ไม่มีอำนาจและทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานเข้ามามีส่วนร่วมทำให้ถูกจำกัดศักยภาพที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้งนี้ด้วยผลที่ติดตามมาจากแนวคิดของแนวทางพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ที่ทำให้ประชาชนถูกมองว่าเป็นผู้ผลิตที่ไม่มีคุณภาพและเป็นผู้บริโภคที่ต้องรอคอยเพื่อรับผลของการพัฒนา ดังนั้นแม้เมื่อการพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศมาเป็นพัฒนาคน และเน้นการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกัน และจะเน้นให้ประชาชนที่อยู่นอกการพัฒนาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามก็พบว่า ในส่วนนโยบายการพัฒนากับการปฏิบัติการในการพัฒนายังไม่สอดคล้องกัน โดยเฉพาะในส่วนของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า มีมุมมองของผู้นำชุมชนบางส่วนที่เห็นว่าประชาชนไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนการสอนนั้น ยังพบว่า ความจริงแล้วประชาชนต้องการและมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษา แต่การที่ประชาชนได้ถูกกระทำให้เชื่อว่าตนเองไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษา ทำให้ชุมชนถูกปฏิบัติจากระบบราชการเสมือนหนึ่งไม่มีความสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับระบบราชการในการพัฒนา ในกรณีการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนในการจัดการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกัน ประชาชนถูกมองว่าไม่มีความรู้เรื่องการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน จึงไม่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับโรงเรียน และได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับความต้องการของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษากับโรงเรียน อีกว่า แนวคิดของประชาชนในชุมชนในปัจจุบันเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาว่า การศึกษาเป็นชีวิตของเขา ตัวเขาเอง ครอบครัวและชุมชนของเขาเอง นั่นคือเขามองเห็นว่าการศึกษเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การที่แบบแผนของการมีส่วนร่วมของแต่ละคนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชุมชนก็เป็นสิ่งที่กำหนดมาจากอุดมการณ์ในการพัฒนาประเทศ นโยบายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชน และเงื่อนไขด้านความคิดพื้นฐานเงื่อนไขด้านชุมชน และเงื่อนไขด้านโรงเรียน ทำให้การมีส่วนร่วมของแต่ละคนแตกต่างกันตามพื้นฐานที่แตกต่างกัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นชีวิตของเขา ตัวเขาเอง ครอบครัวของเขาและชุมชนของเขาได้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีเสียงมากกว่าข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ นั่นคือการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขา

เบญญา กากะนิก (2542) วิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า คณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาโรงเรียนในชุมชนเมืองกับคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาในเขตชุมชนชนบท มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จินตนา กิตติสยาม (2544, อ้างจาก จุฑารัตน์ จินประชา, 2539 : 63) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

วิรัตน์ หมั่นจินะ (2543) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของผู้แทนประชาชนในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า (1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของผู้แทนประชาชนในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในระดับมาก คือปัจจัยเกี่ยวกับสถานศึกษา ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกันอยู่ในระดับปานกลาง (2) ผลการเปรียบเทียบ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของผู้แทนประชาชนในคณะกรรมการสถานศึกษา ระหว่าง เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา และบทบาทในชุมชน ไม่มีความแตกต่างกัน (3) ความสัมพันธ์ของปัจจัยเกี่ยวกับสถานศึกษา ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน และปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับบทบาทการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของผู้แทนประชาชนในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

สมิท (ซงชัย วีระกุล, 2546 อ้างจาก Smith, 1971 : 2377- A) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทตัวแทนประชาชนในการวางแผนและพัฒนาการศึกษา พบว่า (1) คณะกรรมการการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนและประชาชนมีความต้องการที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆอันจะทำให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาการศึกษา(2) คณะกรรมการจากประชาชนไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับเรื่องต่างๆที่ทางโรงเรียนดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว โดยที่กรรมการไม่มีส่วนรู้เห็นเพื่อรับรู้ (3) คณะกรรมการโรงเรียนและผู้บริหารเห็นพ้องต้องกันว่าโรงเรียนเจริญก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิมมาก หากได้มีคณะกรรมการดังกล่าวเข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน

อัลคิน เบิร์ตแรนด์ (Alkin Bertrand, 1958 : 147-157) กล่าวถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ได้แก่คุณลักษณะส่วนบุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้(1) เพศ (2) อายุ (3) สถานภาพทางสังคม (4) อาชีพ (5) การศึกษา (6) ถิ่นที่อยู่อาศัย(7)ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น (8) ปัจจัยอื่นๆ เช่น การอาศัยอยู่ในเมืองหรือชนเมืองจำนวนสมาชิกในครอบครัว และลักษณะของครอบครัว ค่านิยม และเจตคติ

คอฟแมน (Kaufman, 1949 : 528) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนพบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

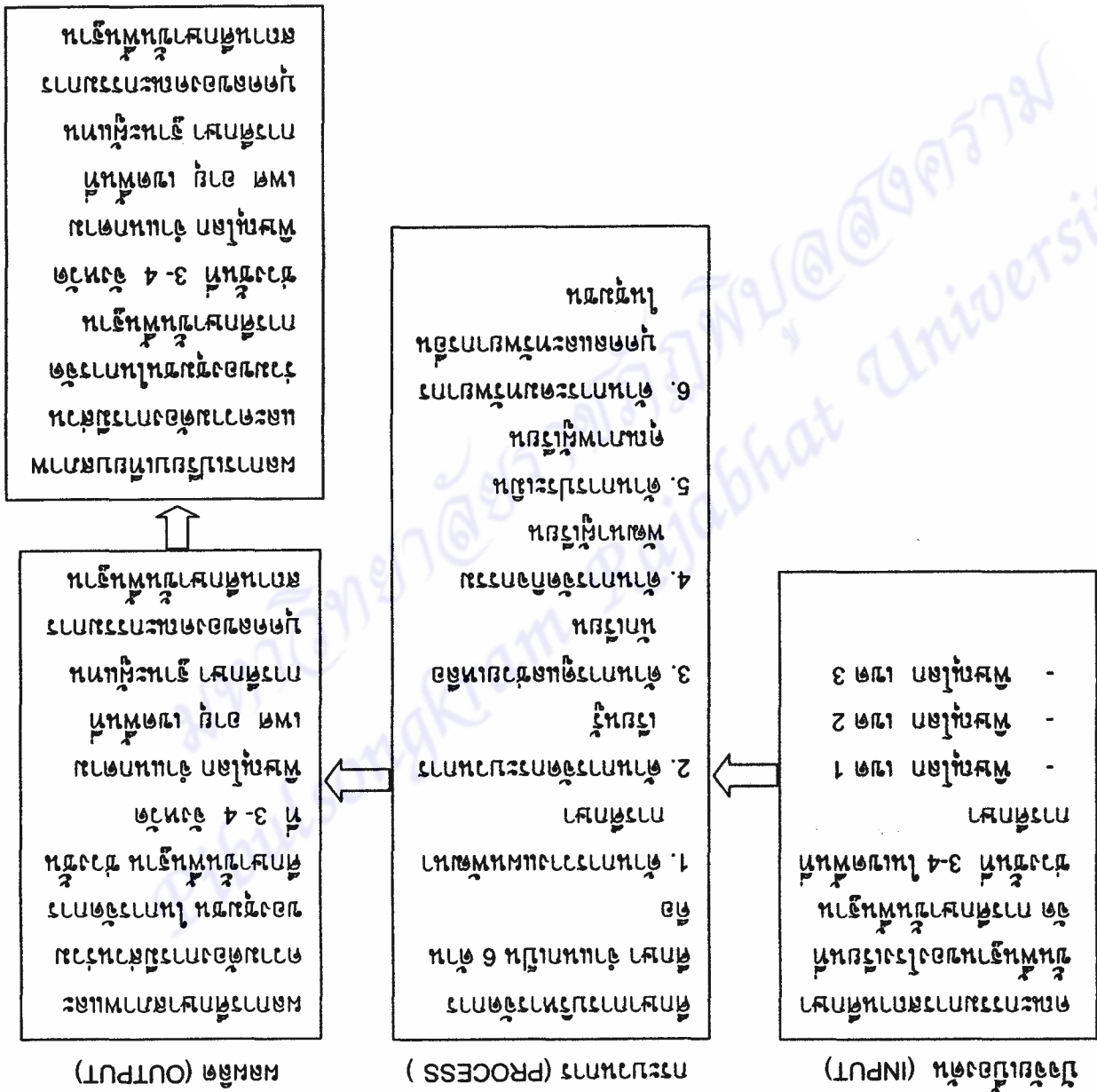
เรย์ (Ray, 1980 : 492 - A) วิจัยเรื่องภารกิจของครูใหญ่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาที่เซาท์ คาร์โรไรนา โดยศึกษาจาก ผู้บริหารโรงเรียน ศึกษาธิการจังหวัด คณะกรรมการโรงเรียน ประธานผู้ปกครองและครูในโรงเรียน พบว่า (1) การคาดหวังของครูใหญ่ที่เข้ากันได้อย่างสมเหตุสมผลกับกลุ่มที่แตกต่างกันในขอบเขตการวางแผนโรงเรียน บุคลิกภาพของนักเรียน ภาวะผู้นำชุมชนและโรงเรียน และการจัดยานพาหนะโรงเรียน (2) เจตคติของครูใหญ่ในฐานะผู้อำนวยการ ความสะดวกและเป็นบุคคลที่เอื้ออำนวยต่อโปรแกรมการเรียนการสอนมากกว่ากิจกรรมร่วมกัน (3)ครูใหญ่ต้องเกี่ยวข้องกับอิทธิพล อำนาจหน้าที่และการตัดสินใจต่อนโยบายของโรงเรียน (4) การายงานของคณะกรรมการโรงเรียนมีอัตราความสัมพันธ์ที่ต่ำกว่ากลุ่มอื่นๆทั้งหมด (5)ข้อมูลให้การสนับสนุนจากประชาชนมีผลต่อความสัมพันธ์กับนโยบายทางการศึกษา (6) ข้อมูลสะท้อนให้เห็นความต้องการของผู้ปกครอง ครูและครูใหญ่ต้องการกระจายอำนาจและอำนาจหน้าที่ยิ่งใหญ่สำหรับครูใหญ่ควรเป็นอำนาจส่วนกลางของบุคคล องค์การและการบริหาร (7) ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นสืบต่อไปแต่เขาเหล่านั้นก็หวังว่าคงจะเปลี่ยนแปลงได้ แต่อย่างไรก็ตามความคาดหวังในการสร้างงานก็เกิดขึ้นได้และคงจะมีความผิดพลาดบ้าง

ชาร์พเพล (Chapel, 1995) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการตัดสินใจในโรงเรียน โดยศึกษาทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า (1) ผู้ปกครองส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าไม่ได้มีส่วนร่วมหรือมีส่วนร่วมน้อยที่สุดในการตัดสินใจที่สำคัญเกี่ยวกับโรงเรียน เช่น การจัดทำแผนแม่บทของโรงเรียน และการคัดเลือกครูเป็นต้น (2) ผู้ปกครองส่วนใหญ่แสดง

ความคิดเห็นว่า มีส่วนร่วมในระดับมากในเรื่องการหาทุนและขยายอาคารเรียน (3) ผู้ปกครองส่วนต้องการมีส่วนร่วมในการประเมินครูและผู้บริหารโรงเรียนมากที่สุด

มาวน์ฟอร์ด (Mountford, 2000) วิจัยเรื่องการสำรวจแรงจูงใจของกรรมการโรงเรียนในเรื่องแนวคิดแห่งอำนาจและผลกระทบต่อความคิดเห็น โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์กรรมการโรงเรียน 20 คน และใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลวิจัยพบว่า (1) มีความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจของคณะกรรมการโรงเรียนกับแนวคิดแห่งอำนาจ (2) มีความสัมพันธ์อย่างมากระหว่างวิธีการนิยามอำนาจกับการตัดสินใจของกรรมการโรงเรียน (3) มีความสัมพันธ์อย่างมากระหว่างแรงจูงใจกับการตัดสินใจของกรรมการโรงเรียน (4) มีความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของกรรมการโรงเรียนเพศชายและเพศหญิง

จากการสรุปเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องมีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทั้งในด้านการประสานงานกับชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถานประกอบการของเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน การประสานงานในการระดมทรัพยากรและการระดมทุนด้านงบประมาณ ทรัพย์สินจากองค์กรเอกชนมาสนับสนุนการจัดการศึกษา มีปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สถานศึกษาสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้คือ การแสวงหากระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สอน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ประชาชนทั่วไป และองค์กรต่างๆในเรื่องการจัดการศึกษา การบริหารในยุคปฏิรูปการศึกษาต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งด้านคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นองค์กรคณะบุคคลที่เป็นตัวแทนของชุมชน ผู้บริหารและครู ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางแผน และดำเนินงานให้เป็นไปตามบทบาทที่กำหนดดำเนินงานบริหารการศึกษาร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อให้จัดการศึกษาให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น

การศึกษาและความสำเร็จของชุมชนในการจัดการศึกษาพื้นฐาน
ช่วงชั้นที่ 3-4 เขตพื้นที่โลก ได้กำหนดกรอบความรับผิดชอบในการวิจัย แสดงไว้ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย